

TÕULOOMAKASVATUS

24

2/2021

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

EESTI TÕULOOMAKASVATUSE LIIT
EMÜ VETERINAARMEDITSIINI JA
LOOMAKASVATUSE INSTITUUT

ISSN 1406-3395

Konkurss Parim LIHAVEIS 2021

Foto: J. Mättik

Ettevalmistus videoseansiks

Kohtunik Miranda Lysell (Rootsi)

Viie tõu parimad aretuspullikud

Lakmus (hele akviteen; om Topi Tõukari OÜ)

Talutulu-Timmu (šarolee; T. Pikkmets)

Piira Ustus (simmental; Piira Mahe OÜ)

Tsura Rufus (hereford; Tsura Talu OÜ)

Tegevtoimkond (vas): M.-L. Luur, L. Ulm, J. Mättik, L.-L. Vaigurand ja S. Turu

KR Nexel (limusiin; Karitsu Rantšo OÜ)

Fotod: L. Ira

NR. 2 MAI 2021

Hea lugeja!

SISUKORD

Loomakasvatus

- 2 *K. Karisalu, L. Jürgenson.* Eesti loomakasvatus 2021. a I kvartalis

Veised

- 4 *T. Põlluäär.* Lihaveiste jõudluskontrolli tulemused 2020. a
7 *J. Mättik.* Konkurs EESTI PARIM LIHAVEIS 2021 ja pullikute oksjon veebis
10 *T.-T. Bulitko.* Seemendustehnikute algkoolituskursus toimus tänavu mais

Hobused

- 11 *K. Sepp.* Tori hobuste tõuraamat - ANNO 1920 - teadusuuringust ja tulevikust
11 *K. Levin, H. Härmsen.* Seadusaktide muudatustest hobusekasvatases
14 Vanad hobused Saksamaal

Linnud

- 15 *H. Tikk, K. Vikat.* Järveotsa tõuvutifarmis toodetavate vutimunade ja vutiliha aminohappelisest koostisest
18 EL seaduse eelnõu – loomne proteiin uuesti sööda koosseisu

Lambad

- 18 *S. Breustedt-Muschalla.* Niedersachsen toetab lamba- ja kitsekasvatajaid

Sead

- 19 Hesseni tollikontrollis diagnoositi lihasaadustes SAK-viirus
19 Süstenarkoos sagedamini kui võis arvata

Referaadid

- 20 Loodi Euroopa suurim aretusorganisatsioon Arcowin
21 Uudiseid Hollandist

Kroonika

- 23 *T.-T. Bulitko.* Holsteini pullide kasutamine

Parim LIHAVEIS 2021 Pirgo Ceaser (abertiin-angus; om FIE Jane Mättik) (L. Ira)

Juba teine aasta saadab kogu maailma, muidugi ka Eestimaad, pandeemia. Selle algallikat, õigemini põhjust pole siiani tuvastatud. Järeldused Hiina Wuhanis ei andnud avalikkusele midagi, kuid kahtlused jäävad. Õnneks suudeti käivitada erinevates riikides vaktsiiniproduktide tootmine, mis muidugi on äriühing, aga alus ülemaailmseks vaktsineerimiseks ja pandeemia ohjeldamiseks. On loodud kindlustunde tulevikule, kuid mitte kergesti kulgevale.

Kevad on hilinenud, jahedavõitu ja nihutanud õitsemisperioodi lühikesele ajale, millest on kahju. Äkki teraviljakasvatajad saavad kasu sellest. Vaikselt avanevad võimalused avalike ürituste korraldamiseks, loodame, et ka tõuaretajatele. Aga Vissi-üritus jääb teist aastat järjest korraldamata. See-eest lihavesikasvatajad arvestasid eelmise aasta kogemusega ja “pugesid” jälle veebi, õnneks viirusevabalt. Et noorveiste müük on käinud videote najal, kasutati sama tehnoloogiat nii lihatõugu aretuspullikute konkursi kui ka oksjoni korraldamisel. Rootslannast kohtunikul oli esmakordne kogemus videosalvestuste alusel järjestada Eestimaal sündinud kuue tõu parimad lihavesikasvatajad, mille tulemused nii arvudes kui ka fotodena on ajakirjas. Oksjon kestis paar nädalat ja sünnimaa kõrval parandavad pullikud lihaveisekarju juba sel suvel Lätis, Leedus ja Ukrainas. Tuleb õnnitleda nii aretajaid, kasvatajaid kui ka ürituste läbiviijaid.

Agas tõuaretajate taevas pole sugugi nii selge ja sinine, kui nad väärt oleksid. Juba kolmandat aastat vahetatakse ametlikke kirju Eesti Hobusekasvatajate Seltsi ja selle aja jooksul nime vahetanud Põllumajandus- ja Toiduameti vahel. Probleemiks on, kas Eestis on üks või kolm tori tõugu. Vastavalt tõuaretuseseadust parandades kipuvad jõupositsioonil olevad ametnikud kinnitama hobusekasvatajatele, et ongi kolm tori tõugu. Maaeluministeeriumi tellitud teadusuuring kinnitas vastupidist, selle seisukoha ametlikku tunnustamist on aga visalt edasi lükatud. Populatsioonile, olgu ta „alam“ või „ülem“, kehtivad geneetikakohased nõuded üle saja aasta, mida olen õpetanud ka neile ametnikele, kes nüüd tõugu kolmeks jagada püüavad. Ilmselt halvasti selgitatud. Tõuaretuse tähtsaim otsustaja on olnud juba neljal korral riigikohus.

Ei ole rahu ka Eesti maakarjakasvatajate juhtkonnas, sest kuidagi rahulikult ei lähe tegevjuhtide/tõuraamatu pidajate vahetus. Tahame loota, et rahulik ja sujuv lahendus leitakse, ees on aastakoosolek.

PRIA kinnitas toetuse augustikuusele lambakasvatusepäevale ja septembri esimesele laupäevale Tõuloom 2021 näitusele. Loodame Ülenurmel näha jälle täiskomplekti põhilistest tõuaretuse liikidest ja tõugudest, v.a sead, et tõuaretajad ise ja külastajad saaksid nautida seda, keda aastakümneid on aretatud. Olev Saveli

L O O M A K A S V A T U S

Eesti loomakasvatus 2021. a I kvartalis

Kalev Karisalu ja Liina Jürgenson

Maaeluministeerium

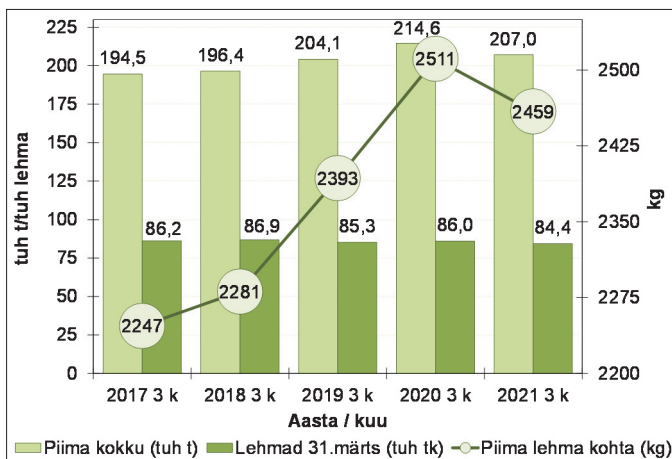
Statistikaameti esialgsetel andmetel peeti 2021. aasta 31. märtsi seisuga Eestis 251 800 veist (sh 84 400 piimalehma), mis on 1500 veise võrra vähem kui aasta tagasi (tabel 1). Lambaid ja kitsi oli 79 700, mis on viimase viie aasta 31. märtsi võrdluses väikseim arv. Kui 2020. aasta 31. märtsi seisuga võrreldes oli lambaid ja kitsi 2021. aastal 700 võrra vähem, siis 2017. aasta sama ajaga võrreldes juba 17 600 võrra vähem. Kodulinde oli 1,961 mln ning aastatagusega võrreldes on nende arv vähenenud ~10%. Sigu oli 312 700 ja see on suurim sigade arv pärast 2016. aasta lõppu. Võrreldes eelmise aastaga on sigade arv 17 400 võrra suurem.

Tabel 1. Loomade ja lindude arv seisuga 31. märts (tuhandetes) (SA, MEM)

Näitaja	2020	2021	Muutus	
			tuh	%
Veiste arv	253,3	251,8	-1,5	-0,6
sh piimalehmad	86,0	84,4	-1,6	-1,9
Sigade arv	295,3	312,7	+17,4	+5,9
Lammaste ja kitsede arv	80,4	79,7	-0,7	-0,9
Kodulindude arv	2171,1	1960,2	-210,9	-9,7

Põllumajandusloomade registri andmetel oli lihatõugu veiseid 2021. aasta I kvartali lõpus 78 400, mis on 657 võrra vähem kui aasta tagasi. Lihatõugu lehma oli 31 638 (+144) ja neid pidas 1616 loomapidajat (+38). Enam peeti lihatõugu lehma jätkuvalt Pärnu ja Saare maakonnas.

Lambaid oli põllumajandusloomade registri andmetel 2021. a 31. märtsi seisuga 63 230 ja kitsi 4292. Aastaga on lammaste arv vähenenud 2997 ja kitsede arv 67 võrra.

Joonis 1. Piimatootmise põhinäitajad I kvartali seisuga aastatel 2017–2021 (SA)

Lambaid pidas 1703 loomapidajat ja aastaga on lammaste pidamise lõpetanud 42 loomapidajat. Kitsi pidas 2021. a I kvartali lõpus 486 loomapidajat, nende arv on aastaga vähenenud 7 võrra. Enam peeti lambaid endiselt Saare maakonnas ja kitsi Pärnu maakonnas.

Piimatootmine. Vaatamata Covid-19 viiruse piiramiseks rakendatavate meetmete kasutamise jätkumisele nii Eestis, ELis kui maailmas tervikuna, piimasektori turuolukord 2021. a I kvartalis paranes. Toitlustussektori nõudluse vähenemist kompenseeris jaemüügi nõudluse kasv, tugevana püsis ka ekspordinõudlus, eriti eksport Hiina. Piimatoodete hinnatõusust toetatuna jätkas tõusu ka toorpiima keskmine kokkuostuhind. Piimatootmise hoogu mitmel pool ELis tõmbas aga tagasi külm kevad, samuti kõrgel püsivad söödahinnad.

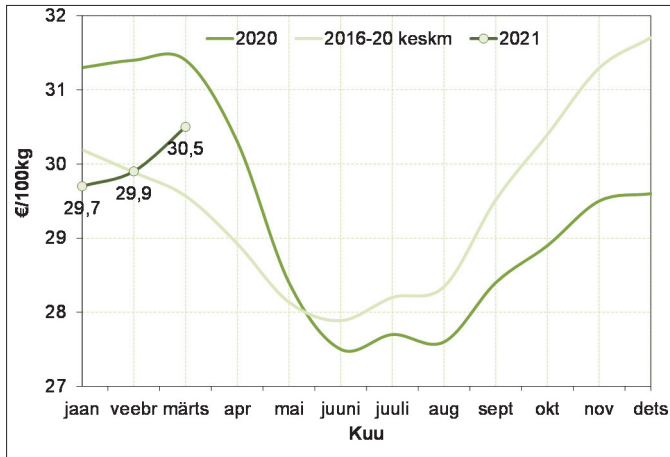
SA esialgsetel andmetel toodeti Eestis 2021. a I kvartalis 207 000 t piima, mis eelmise aasta sama ajaga võrreldes jäi 3,5% ehk 7600 t võrra väiksemaks (joonis 1). 2020. a lisapäeva arvestamata kujunes languseks 2,4%. Tootmist pärssis nii kahanev piimalehmade arv kui ka keskmine tootlikkus. Aastases võrdluses alates eelmise aasta teisest poolest langust näitav piimalehmade arv vähenes 2021. a I kvartali lõpu seisuga 1,9% ehk 1600 lehma võrra. Piimalehmade keskmine tootlikkus võttis esmakordselt pärast 2017. a II poolaastat kvartalite viisi aastases võrdluses langusekursi, kukkudes 2,1% ehk 52 kg võrra.

Kuigi 2021. a I kvartalis toodeti eelmise aasta sama ajaga võrreldes vähem piima, ületas see kogus viie aasta tagust kogust 6,4% ehk 12 500 t võrra. Kogutoodanguga sama arengusuunda näitav piimalehmade keskmine tootlikkus küll 2021. a I kvartalis vähenes, kuid ületas viie aasta tagust 9,4% ehk 212 kg võrra. Piimalehmade arv 2021. a 31. märtsi seisuga aga oli viimase viie aasta madalaim, jäädes viie aasta tagusest ajast 2,1% ehk 1800 lehma võrra allapoole.

Foto 1. Lammaste arv väheneb

(R. Mirka)

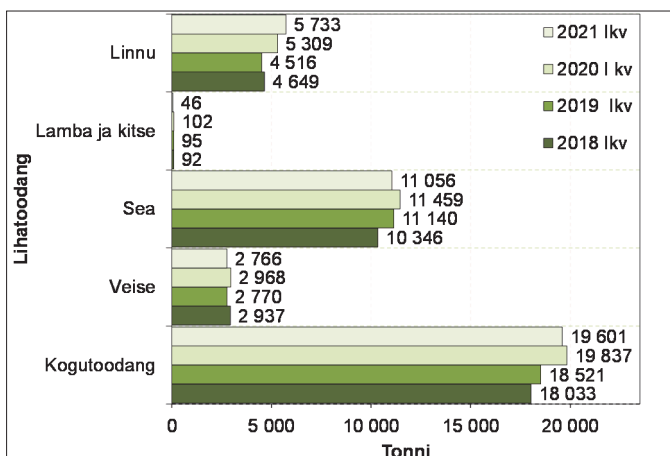

Joonis 2. Piima keskmine kokkuostuhind kuude lõikes 2020, 2021 ja aastate 2016–2020 keskmisena (SA)

Piimakarjade arv Eestis jätkab vähenemist. 2021. a I kvartali lõpu seisuga oli PRIA põllumajandusloomade registris registreeritud 1083 piimatõugu lehmade pidajat, s.o 142 loomapidaja ehk 11,6% võrra vähem kui aasta tagasi. Viimase viie aasta võrdluses jääb see langus keskmiseks, ületades paari protsendipunkti võrra 2018. ja 2020. aasta vastavat näitajat ning jäädes paari protsendipunkti piires madalamaks 2017. ja 2019. a näitajast. 59% kõikidest piimalehmade pidajatest peab peamiselt oma tarbeks alla 10 lehma ja valdav osa tootmise lõpetajatest tuleb sellest grupist.

Esmaostjatele tarniti 2021. a I kvartalis kokku 197 200 t piima, mis väga napilt ehk 0,1% võrra (100 t) jäi aastatagusest kogusest väiksemaks. 2020. a lisapäeva arvestamata jätmise annaks aga 1,1% piima kokkuostu kasvu. Piima kaubalisuse määraks kujunes 95,3%, mis oli aastatagusest tervelt 3,4 protsendipunkti võrra kõrgem. Kokkuostetud piima keskmine rasvasisaldus oli 3,9% ja valgusisaldus 3,4% ning kvaliteedilt täitis¹ nõuded 80,7% kokkuostetud piimast (aastatagusega võrreldes vähenemine 4,2 protsendipunkti võrra, kuid viie aasta tagase ajaga võrreldes 11 protsendipunkti võrra suurem osakaal).

Piima keskmine kokkuostuhind, mis piimatoodete positiivsete hinnaarengute toel 2020. a sügisest samuti tõusule pöördus, kerkis 2021. a I kvartali lõpuks üle arvestusliku keskmise piimatootmise omahinna taseme (FADN 2019

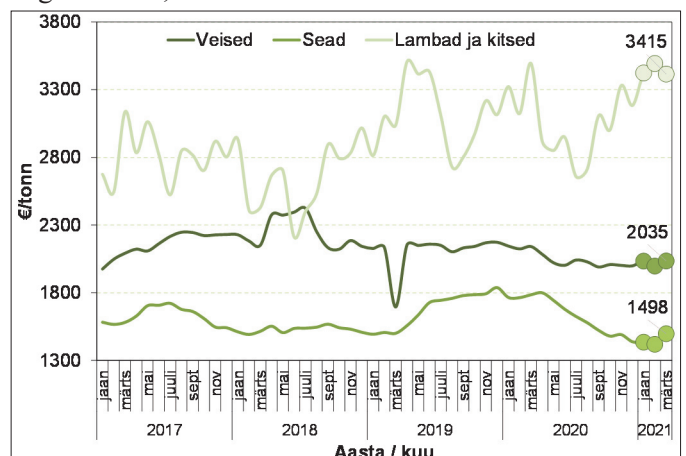
Joonis 3. Lihatootmine 2021. aasta I kvartalis (SA)

andmetel 29,9 €/100 kg) ning samuti kõrgemale viimase viie aasta keskmisest (joonis 2). Aastatagusest Covid-19 viirusest tingitud turukriisi eelsest tasemest jäi keskmine piimahind siiski 3% võrra madalamaks.

Lihatootmine. SA esialgsel andmetel vähenes 2021. aasta I kvartalis tapetud loomade arv ja toodetud liha kogus. Tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes tapeti 2021. aasta I kvartalis 8300 veist (neist 54% lehmad), neist 95% moodustasid lihakäitlemisettevõtete poolt kokku ostetud veised. Sigu tapeti tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes 137 400 ja lambaid 2000. Tapetud sigadest oli lihakäitlemisettevõtete poolt kokku ostetud sigu 93% ja tapetud lammastest kokkuostetud lambaid 35%. Võrreldes eelmise aasta I kvartaliga vähenes tapetud veiste arv 400, sigade arv 2800 ja lammaste arv 100 võrra.

2021. a I kvartalis toodeti 19 601 tonni liha (joonis 3), mida on aastatagusega võrreldes 1% vähem. Enam vähenes lamba- ja kitseliha tootmine, mida toodeti vaid pool eelmise aasta I kvartali kogusest. Veiselihaga toodeti 7% ja sealihaga 4% vähem kui eelmisel aastal samal ajal. Lihaliikidest suurenes vaid linnuliha tootmine (+8%), mida toodeti I kvartalis 5733 tonni. 2021. a I kvartalis oli liha kogutoodang suurema osakaaluga jätkuvalt sealihaga (56%) ning osakaalult järgmine linnuliha (29%). Aastaga on sealihaga osakaal vähenenud 2% võrra ja linnuliha osakaal suurenenud 2% võrra.

Veiste ja sigade kokkuostuhind jäi 2021. aasta I kvartalis aastatagusega võrreldes madalamaks ning lammaste ja kitsede kokkuostuhind kõrgemaks (joonis 4). Veiste kokkuostuhind, mis 2020. aasta Covid-19 leviku takistamiseks võetud meetmete rakendamisel oluliselt vähenes, ei olnud 2021. aasta I kvartali lõpuks taastunud. Kui 2020. aasta I kvartalis maksti veiste tonni eest üle 2100 €, siis 2021. aasta veebruariks oli hind vähenenud 1997 €-ni. 2021. aasta märtsis kokkuostetud veiste hind veidi paranes (2021 märts = 2035 €/t), kuid jäi aastatagusega võrreldes 5% madalamaks. Sigade kokkuostuhind, mis oli viimase viie aasta kõrgem 2019. aasta juunist kuni 2020. aasta maini, vähenes 2020. aasta teisest poolest ning oli madalaim 2021. aasta veebruaris (1498 €/t). Selle aasta märtsis maksti kokkuostetud sigade eest 1498 €, mis on 288 € vähem kui eelmisel aastal. Lammaste ja kitsede kokkuostuhind, mis on teiste loomaliikidega võrreldes väga muutlik, oli 2021. aasta I kvartalis üsna stabiilne. Pe-

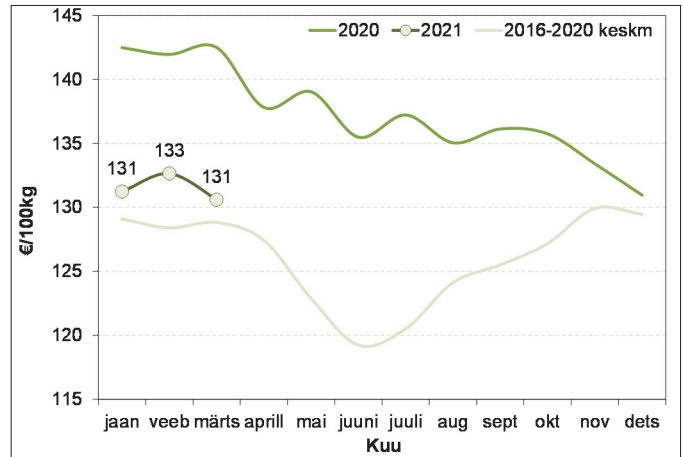

Joonis 4. Veise-, sea-, lamba- ja kitseliha keskmine kokkuostuhind 2017–2021 (SA)

¹ Eliitklassile vastav piim on nõutavast kõrgema kvaliteediga – bakterite arv kuni 50 000 ja somaatiliste rakkude arv kuni 300 000

rioodil jaanuar kuni märts 2021 oli lammaste ja kitsede kokkuostuhind vahemikus 3415–3492 €/t.

Munatootmine. Mune toodeti 2021. a I kvartalis SA esialgsetel andmetel 44 miljonit, mida on 9% aastatagusega võrreldes enam. Keskmine munatoodang kana kohta oli I kvartalis 76, mis on 7 muna enam kui aasta tagasi. Kanamuna tootjahind, mis eelmise aasta kevadel, Covid-19 leviku tõkestamiseks rakendatud meetmete järgselt märkimisväärselt vähenes (joonis 5), on 2021. aasta kolmel esimesel kuul püsinud üsna stabiilne. Märtsis oli L- ja M- klassi kanamuna hind 131 €/100 kg, mis on aastatagusega võrreldes 8% madalam ja 1,4% kõrgem kui viimase viie aasta keskmine kanamuna hind.

Joonis 5. Kanamuna L- ja M-klassi keskmine hind kuude lõikes 2020, 2021 ja aastate 2016–2020 keskmisena (EKI, MEM)

VEISED

Lihaveiste jõudluskontrolli tulemused 2020. a

Pm-mag Tõnu Põlluäär
ETKÜ

Lihaveiste jõudluskontrolli tulemused on selgunud, osa infot Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS (EPJ) aastaraamatus avaldatud ja aprillis toimunud lihaveisekasvatajate seltsi infopäeval esitatud. Siinkohal kokkuvõtte.

Aastavahetuse seisuga tegi EPJ andmetel jõudluskontrolli 459 lihaveisekarja 36 689 veisega, neist 15 257 ammalehma. Võrreldes möödunud aastaga on 11 karja vähem, kuid 1171 veist enam. Jõudluskontrollis olevate karjade veistest on 45,2% puhtatõulised ja 54,8% ristandid. Puhtatõuliste osakaal suurenes aastaga 2,3% võrra. Enim puhtatõulisi, nagu ikka, on välismaalt sisse ostetud veistõugude hulgas (Au 98,1%, Hc 85,5% ja Gr 76,6%). Eestis pikema ajalooga tõugude hulgas on tõupuhtaid vähem (Ch 50,5%, Ab 48,6%, Hf 37,3%, Li 38,4%, Si 36,2%).

PRIA andmetel kasvatati Eestis 31.12.20 seisuga 79 167 (+215) veist 17 tõust (JK-s 14). Seega on lihaveistest jõudluskontrollis 46,3% (+1,1%). PRIA andmetel on tõugude esikolmik: Ab (21,9%), Hf (19,6%) ja Li (16,7%). EPJ andmetel on pingerida järgmine: Ab (23,2%), Li (21,4%) ja (Hf 15,3%). Lisades siia veel Si (14,3%), Ch (12,9%), Hc (5,7%) ja Ba (4,0%) näeme, et seitse tõugu moodustavad jõudluskontrollis olevatest veistest 96,9%. Tuleb rõhutada siinkohal ikka ja jälle PRIAsse esitatava tõu lühendi kasutamist. Tihti aetakse sarnased lühendid segi, näiteks Ch Sh-ga, Hc Ch või Sh-ga jne. PRIAs on arvukus EPJ andmetest erinev. Kui veistega alustatakse jõudluskontrolli, selguvad hoopis teised tõud. Vahel tekib küsimus, kas PRIAs on üldse õiged tõud? Kas meil on just nii palju lihatõugu veiseid, kui riiklik andmebaas väidab, rääkimata puhtatõulisusest

PRIA andmetel? Olgem siis PRIAsse andmete esitamisel hoolikad ja kasutagem õigeid tõu tähiseid.

Millised on Eestimaa lihaveised 2020. a jõudlustulemuste põhjal?

Sünnimass. Endiselt on vaid sünnimassi edastamine jõudluskontrolli kohustuslik, kuid 200 päeva (võõrutusmass) ja 365 päeva massi tulemused on igapäevauehus väga olulised. Nende näitajate alusel saab teha järeldusi ammalehmade piimakuse või põhisöödalise ratsiooni väärtuse kohta. Aasta-aastalt on kasvatajad nende näitajate tähtsusest aru saamas ja masside andmeid on andmebaasi enam esitatud ehk tasapisi veiste kaalumiste arv suureneb, kuid siiski visalt. Meil on endiselt väga palju karju, kus oma lihaveiseid üldse ei kaaluta. Paljud veised müüakse erinevate projektide (BGB, Türgi, Usbekistan, Kasahstan jne) ja vahendajate kaudu ning veise massi teadmine on seejuures oluline, samaviisi nende andmete esitamine andmebaasi. Jõudluskontrolli tegeva kasvataja moto peaks olema: „Kui ma oma lihaveiseid ei kaalu, siis mind ei ole olemaski.“

2020. a esitati kokku 14 497 vasika sünnimass, mis on 758 võrra enam kui 2019. a. Aastavahetuse seisuga oli ammalehmi 15 257, mis tähendab aga, et kõik ammalehmad ei ole poeginud või nende kohta on andmed analüüsi tegemise ajaks esitamata. Võrreldes aastavahetuse ammalehmade arvu sünnimasside arvuga, on sünnimasse laekunud 95% ammalehmade arvust.

Üldjoontes vastavad sünnimassid aretusprogrammides kinnitatule, jäädes ootuspäraselt 40 kg lähedale (v.a Ga ja Hc). Vasikad olid sündides sarnase massiga või pisut raskemad kui 2019. a. Raskeimad vasikad sündisid Ch (43,9 kg), Ba (42,1 kg) ja Hf (42,2 kg) ning kergemad olid Hc (28,8 kg), Ga (29,3 kg) ja Au (36,4 kg) vasikad. Lehmvasikad sündisid pullvasikatest keskmiselt 2,3 kg kergemana. Pullvasikad on lehmvasikatest raskeimad Bb (3,0 kg), Ch (2,9 kg) ja Au (2,8 kg) tõugudes.

Foto 1. Pirgo Kingston, Ab, 18.01.20; i Kingdom-ET (AUS); om Jane Mättik (L. Ira)

200 päeva massi andmeid on möödunud aastal vaid 27 võrra (4866) enam laekunud. See fakt pole sugugi meeldiv. Kasvatajad ei anna endale siiski aru, kui oluline võõrutusmass on ja kui oluline on seegi, et kõik kogutud andmed andmebaasi jõuaksid. Enamasti on ühel aastal sündinud vasikad samal aastal ka võõrutusealised. Kui vaadata võõrutus- ja sünnimassi andmete suhet, siis selle alusel on vaid 33,6% sündinutest saanud ka võõrutusmassi andmestikku, sarnaselt eelmiste aastatega. Eeldame, et veis kasvab enam-vähem 1 kg ööpäevas, mis omakorda tähendab võõrutusmassiks ~240 kg. Siinjuures jätame võrdlemata Hc tõu massiandmed teiste tõugudega. Tuleb tunnustada kõiki kasvatajaid, kes on oma veised kaalunud ning andmed „Liisusse“ esitanud. Nende tulemuste põhjal on lehmikute keskmine võõrustusmass 252,1 kg (+2,3 kg vrdl 2019. a) ja pullikutel 281,4 kg (+3,3 kg). Raskemad võõrutatud lihavedid on Bb (301,0 kg), Ch (282,0 kg) ja Ba (270,4 kg) ning väiksema elusmassiga Au (198,2 kg), Hf (253,6 kg). Enamik lihavedeid kaalus üle eeldatava 240 kg. Rõhutama peab ka seda, et igal tõul on oma eripärad ja kõik tõud ei olegi suure elusmassi ega suure ööpäevase massi-iibega. Seega oluline on fakt, et ei võrdleks tõuge omavahel, vaid tõu andmeid tõusiseselt.

Ööpäevased massi-iibed on paremad Si, Ch ja Ba tõugudel. See on üldteada, et intensiivsetel tõugudel ongi suuremad massi-iibed. Samas on ka Ab ööpäevased massi-iibed väga head, ka intensiivsete tõugude konkurentsis.

Tabel 1. Ch, Li ja Si tõugu lihavede 200 päeva ööpäevased massi-iibed (g) 2020. a

Tõug	Sugu	Puhtatõulised		Ristandid	
		arv	massi-iive	arv	massi-iive
Si	Lehmik	74	1134	174	1119
	Pullik	92	1298	244	1276
Ch	Lehmik	249	1103	222	1116
	Pullik	307	1260	257	1235
Ba	Lehmik	23	1082	62	1034
	Pullik	8	1213	118	1198
Ab	Lehmik	297	1018	154	1079
	Pullik	341	1168	221	1184

Aastamasse esitatakse endiselt vähevõitu, mistõttu on keeruline teha suuremaid üldistusi. Kokku kaaluti vaid

Foto 2. Tihuse Franco, Hf, 10.04.20; i Forren (EST); om Tihuse Turismitalu OÜ (L. Ira)

1941 aastavanust veist, see on koguni 364 looma võrra vähem kui 2019. a. Aastane lihavedis peaks kaaluma ~400 kg. Keskmise aastase lehmiku (n = 1312) elusmass oli 352,3 kg (5,8 kg väiksem kui 2019. a) ja pullikul (n = 629) 390,6 kg (-16,8 kg). Üle 400 kg elusmassiga olid vaid Au (412,5 kg) tõugu vedid, teiste tõugude isendite elusmass jäi kõigil alla 400 kg, järgnesid Ch (399,5 kg) ja Li (388,8 kg). Lehmikutest üle 400 kg aastamassiga tõuge ei olnud, raskeimad olid Ch (n = 280) tõu esindajad, 384,5 kg. Pullikutest kaalusid aastavanuselt keskmisena üle 400 kg nelja tõu pullikud: Ch (n = 48) 487,0 kg, Ba (13) 478,8 kg, Li (117) 457,5 kg ja Si (66) 411,2 kg. Ööpäevased massi-iibedki on aastavanustel veistel enamasti alla kilo. Üle kilo ööpäevas kasvasid Ba (3), Ch (31), Li (70), Si (24) puhtatõulised pullikud, vastavalt 1404, 1240, 1232 ja 1016 g, ning vaid Ba (10) tõu ristandpullid 1081 g. Lehmikutest üle kilo ööpäevase massi-iibega veiseid 2019. a ei olnud. Kiirema kasvuga olid Ba puhtatõulised (10 veist 930 g) ja Si ristandlehmikud (161 veist 836 g).

Ammlehmade vanus. Ammlehm on keskmiselt 6 aastat ja 2 kuud vana, mis on 2 kuud enam, kui see oli 2019. a tulemuste põhjal. Vanimad on endiselt Pi (8 a 6 k), Hc (7 a 9 k) ja Au (7 a) ning noorimad Sa (4 a 9 k) ja Si (5 a 7 k) ammlehmad. Keskmine ammlehm on karjas 3,5 laktatsiooni.

Majanduslikult tähtsad on ammlehmadel veel poegimisvahemiku, esmapoegimise ja vasikate saamise tulemused ning ammlehmade karjast väljamineku põhjused.

Poegimisvahemik. Igalt ammlehmalt on majanduslikult tähtis saada aastas vähemalt üks elus vasikas. Eesti lihavede tõugude keskmine poegimisvahemik on 406 p, mis on ühe päeva võrra väiksem kui 2019. a. Tõugude keskmisena on paremad tulemused Bb, Sa ja Si tõugudel, vastavalt 366, 372 ja 392 päeva. Pikim poegimisvahemik on Hc (462 p), Ga (437 p), Pi (413 p) ja Au (412 p), seega mitme kuu võrra pikemad, kui normaalne oleks.

Esmapoegimise (EPI) normid on aretusprogrammides välja toodud, mis on vanus, millal konkreetse tõu emasloom saab võimekuse, et suudab jõudsalt oma vasikaid kasvatada. Ei ole majanduslikult mõttekas hiljavalmivate tõugude EPI tuua liiga varaseks ja vastupidi. Keskmine Eesti lihalehmik tuleb esmakordselt põhikarja 33 kuu vanusena, mis on võrreldes möödunud aastaga 0,4 kuu

Foto 3. TM Corrado, Li, 27.03.20; i Carino (DE); om Topi Mõis OÜ (L. Ira)

Foto 4. Imperial, Ch, 09.05.20; i Impi (EST); om K.A.T. Farm OÜ (L. Ira)

võrra hilisem. Hilisemad esmapoegijad olid eelmisel aastal Hc 44,7 k (soovitav 33–37 k) ja Au 38,0 k (24–27 k) ja Sa 36,8 k (24–28 k). Aretusprogrammile enim vastasid Ba 32,9 k (32–33 k), Ch 30,9 k (25–30 ja 30–34 k olenevalt aretussuunast) ja Li 32,2 k (28–34 k) ammlehmade esmapoegimisea tulemused. Siin on veel arenemisvõimalusi. Alustada võiks näiteks põhisöödalise ratsiooni tasakaalustamisest peale võõrutust.

Vasikate kadu enne või pärast sündi. On tähtis, et ammlehm poegiks vähemalt kord aastas ja annaks ühe elus vasika. Sama tähtis on vältida aborte ja surnultsüüde. Mõõdunud aastal oli lihaveistel 14 746 (+713) poegimist ja saadi 14 877 elusat vasikat. Aborte registreeriti vaid 34 ammlehmalt, surnultsüüde 419. Seega on surnultsüüde 2,8%, mis on 0,2 % võrra vähem kui 2019. a. See on suhteliselt hea tulemus ja on olnud juba mitmel aastal langustrendis, ~3% lähedal. Loodaks väga, et kõik surnult sündinud või 24 tunni jooksul pärast sündi surnud vasikad on andmebaasis registreeritud, nii nagu reaalne olukord on. Praktikas see paraku alati nii ei ole.

On oluline, et ei kaotaks vasikaid surnultsüüde tõttu ega ka hilisemates eluetappides. Paraku teeb elu korrekture nagu ikka ja kõik elusalt sündinud vasikad ei jää karja. Olen uurinud kahte ajaperioodi: suremus 1–14 p ja 15 p–6 kuud. Eesti lihaveisekarjade keskmine vasikate kadu pooleks aastaks (surnultsüüde + suremus pooleks aastaks) on 5,7% (2019. a 6,1%; 2018. a 6,6%; 2017. a 10,5%). Seega positiivset trendi on näha selleski. Enim kahju saavad Ba (7,9%), Ab (6,8%) ja Li (6,3%), samal ajal kui Ga (1,6%), Gr (2,0%) ja Bb (2,2%), aga ka Sa (0%), tõugudes on vasikate kadu väikseim. Eraldi lehma ja pullvasikate kadu võrreldes on märgata, et pullvasikate kadu (6,5%) on suurem kui lehmavasikate (4,6%) kadu.

Ammlehmade väljaviimine. Karjast langes 2020. a välja 1675 ammlehma ehk ~10% ammlehmadest. Põhjuste esikolmik on järgmine: sigimisprobleemid 18,0% (+2,7% võrreldes 2019. a), teisel kohal on vanus 17,0% (+4,9%) ja kolmandal kohal „muud põhjused“ 14,7% (–6,4%). Ammlehmade väljaminekupõhjuseid on korregeeritud ja oleks tore, kui kasvatajad leiaksid olemasolevate põhjuste nimistust täpseima ja „muud põhjused“ märgiks vaid siis, kui miskit muud üle ei jää.

Realiseerimine. Lihaveisekasvataja saab tulu enamasti numloomade realiseerimisest. Võrreldes 2019. a vähenes 2020. a pisut realiseeritud lihaveiste arv Eesti tapama-

jadesse. EPJ andmebaasi on laekunud andmeid 44 veise kohta vähem kui 2019. a. Kokku laekus infot 1895 (+263 vrdl 2019. a) isalooma kohta (neist 1178 pullikut vanuses 16–24 kuud). 16–24 kuu vanused pullikud on realiseerimisküpses vanuses veised, mistõttu on nende andmed omavahel paremini võrreldavad, ja järgnevad kokkuvõtted on selle grupi kohta. Ilmselgelt on vähene realiseerimine kodumaale tingitud teiste turgude olemasolust, aktiivne pullikute müük Usbekistani jm. Aastaid on probleemiks olnud realiseeritud pullide lihakeha mass, tasapisi kvaliteet paraneb ja pullide lihakeha mass suureneb. Jätukvalt on vaid Hc tõu pullikute keskmine realiseerimismass vastanud ootustele, lihakeha massid on head ning kasvatajatel olnud võimalus teenida suuremat tulu. Paradoksaalne, kas pole? Hc pullikute keskmine realiseerimise vanus oli 20,7 k ning rümbamass realiseerimisel 196,1 kg. Eeldades, et meie lihaveised (v.a Hc) kasvaksid ööpäevas 1 kg juurde (Hc 0,5 kg), oleks 20,7 k vanuse Hc pulliku normaalne lihakeha mass 146 kg.

Samas tuleb teiste tõugude pullikute lihakeha kvaliteedi parandamisel veel palju tööd teha. Soovitava lähedal olid Li ja Ch tõugude realiseerimise tulemused. Li pullikud realiseeriti 19,9 k vanuselt 338,62 kg kaaluva lihakehaga (ideaalne selles vanuses 364 kg), Ch samuti 19,9 k vanusena ja 318,1 kg (364 kg). Teiste tõugude tulemused jäid kehvemaks. Põlvkonna edenedes realiseerimise näitajad paranevad ning vanuse suurenedes halvenevad. Tõuraamatu (TR) pullide järglastel on realiseerimise tulemused paremad, mis peaks igale kasvatajale andma sõnumi tõuaretuse tähtsusest (tabel 2).

Ka mõõdunud aasta pullikute realiseerimise andmetest tuli välja, et ühevanuste pullikute realiseerimismassides on väga suured äärmused. Näiteks 19 kuu vanuste pullikute realiseerimismass jäi vahemikku 30–876 kg (vahe 846 kg); suurimad lõhed on 23kuistel, 30–876 kg (846 kg), 21kuistel 150–854 kg (704 kg) ja 22 kuistel 98–732 kg (634 kg). Taas tuleb rõhutada andmete edastamise täpsust. Võimalik, et sisestamisel jäi mõni number ära, aga andmebaasis on just sellised numbrid (andmebaasis on 23kuune pull, kellel lihakeha mass oli vaid 30 kg!). Kui andmete sisestamisel ei eksitud, tekib küsimus, miks lihaveist pidada, kui ta lihakeha mass realiseerimisel on näiteks vaid 100 kg, mis tegelikkuses vastaks normaalselt

Tabel 2. Lihatõugu veiste realiseerimine 2020. a

Grupp	Arv	Vanus	Rümbamass, kg	Soovitud realiseerimismass, kg	Vahe, kg	SEUR%
Isa teadmata	257	19,7	260	361	-101	19,3
Isa reg.nr-ga	43	18,7	280	344	-64	12,5
Isa TR* pull	878	19,9	313	364	-51	56,9
I põlvkond	221	20,0	311	366	-55	48,6
II põlvkond	179	20,1	319	368	-49	56,0
III põlvkond	164	20,3	314	371	-57	57,0
IV põlvkond	83	20,3	305	371	-66	60,3
100% lihatõud	231	19,4	312	356	-44	65,3
16 k vanused	80	x	311	298	+13	64,3
17 k vanused	111	x	298	316	-17	39,6
19 k vanused	145	x	313	349	-37	65,3
20 k vanused	87	x	325	366	-41	16,7
23 k vanused	111	x	310	417	-107	46,0
24 k vanused	94	x	312	434	-123	45,5

söödetud kolme-nelja kuise vasika lihakeha massi väärtusele.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et aasta-aastalt lähevad meie lihatõugude tulemused paremaks. Võiks rahul olla, kui jõudluskontrollis osaleks 70% lihaveistest ja neid kaalutaks senisest enam ning realiseerimistulemused paraneksid veelgi. Selleni on siiski veel pikk tee, kuigi see on kvaliteedi parandamise seisukohalt esmane väljakutse.

Kutsun jätkuvalt jõudluskontrollis osalevate karjade veiste andmeid senisest enam registreerima, sest rääkides kasvatajatega, tuleb tihti ette infot, et erinevatel põhjustel ei ole andmed andmebaasi sisestatud. Analüüsi tehes on märgata, et numbrid ei ole reaalsed. Mida rohkem andmeid, seda enam saab keskmiste kaudu meie lihaveisekasvatuse arengust (samuti vajakajäämistest) rääkida.

Konkurss EESTI PARIM LIHAVEIS 2021 ja pullikute oksjon veebis

Jane Mättik

Eesti Lihaveisekasvatajate Seltsi president

Ajakirja eelmises numbris oli juttu Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu ja MTÜ Eesti Lihaveisekasvatajate Seltsi koostöös parasjagu käimas olevast lihaveise pullikute järjekordsest jõudluskatses, mis toimus käesoleval hooajal juba 15. korda. Juubeliaastale kohaselt osales katses läbi aegade kõige enam pulle ja taaskord olid esindatud kuus Eestis enam levinud tõugu – aberdiini-anguse, limusiini, hereford, šarolee, simmental ja akviteeni hele.

Aasta varem tabas meid jõudluskatse ajal COVID-19 kiire ja ebameeldiva üllatusena ning tavapärase finaali – Maamess koos konkursi ja oksjoniga, jäi ära. Kogu pullimüük pidi üle kolima veebi ja selleks ajaks ei olnud võimalik organiseerida enam ka pullide hindamist kohtuniku poolt.

Käesoleval hooajal olime selliseks asjade käiguks juba varakult valmis ja Rootsi kohtunik Miranda Lysell pullide piltide ja videotega tutvumiseks ootevalmis. Märtsis toimuski katsepullide filmimine, mis tänavuse rekordosaaluse (54 pullikut!) tõttu kestis kaks pikka tööpäeva. See oli aga alles üks osa mäe vallutamisest, sest kõigele sellele eelnes kiire ja intensiivne meeskonnatöö pullide treenimi-

seks, et neid saaks päitsetega talutada ja et nad oskaksid ka kenasti poseerida. Vesternfilmidest tuntud pullirodeo on küll elevust ja adrenaliini tekitav vägev *show*, kuid tolmupilves jalgu loopivat pullihakatist on isegi pildile või videole püüdmise õnnestumisel ka kõige kogenumal kohtunikul võimatu hinnata – vähemasti sel eesmärgil, milleks parimate pullide valimise konkurss korraldatud on.

Siinkohal veel kord suurim tänu neile, kes pullid rekordkiirusel kaamera jaoks ette aitasid valmistada nii treenituna kui pestuna ja kammituna – Liina Ulm, Laura-Liisa Vaigurand ja Sanna Turu. Tugevale naiskonnatööle aitas punkti panna Liis Ira Padise tallist, kes kokku klõpsutatud piltidest ja videotest koostas eeskujuliku materjali nii kohtuniku kui veebikataloogi tarvis.

Nagu eespool mainitud, siis enne veebikataloogi lõplikku valmimist andis oma panuse parimate välja selgitamiseks kohtunik Miranda Lysell. Tema sõnul oli see kohtunikuna tegutsemise ajaloo kõige keerukam hindamine. Kunagi varem ei olnud ta digitaalsete materjalide põhjal hindamisel pidanud arvesse võtma nii pildi- kui videomaterjale, sest tavapärastel tehakse seda vaid piltide põhjal. Tema sõnul oli videote tegemine väga hea mõte. Eelnevalt hindamisplaan tehes sai ka kokku lepitud selle

Tabel 1. Rootsi kohtuniku Miranda Lyselli digitaalse hindamise tulemused koos kommentaaridega

Tõug	Koht	Looma nr.	Nimi	Sünniaeg	Omanik	Kohtuniku kommentaar
Akviteeni hele	I	EE20000745	Lakmus	20.04.20	Topi Tõukari OÜ	Suurepärase tõutüüp, pikk kere, väga hea lihastus ja jalad, liigub väga hästi.
	II	EE21256295	Carlos	11.05.20	Matka farm OÜ	Noorim oma grupis, kes ei ole küll nii pika kerega kui esikoha pull, kuid sellegipoolest suurepärase tõutüübiga. Tal on head jalad ja oma vanuse kohta väga hea lihastus.
	III	EE21256127	Georg	25.03.20	Matka farm OÜ	Vanim pull oma grupis, kuid oma vanuse kohta veidi tagasihoidliku lihastusega. Tagajalad veidi liiga püstised.
Šarolee	I	EE21830563	Talutulu – Timmu	26.02.20	Targo Pikk mets	Püüdis tähelepanu kohe tema pilti nähes – igati tasakaalus, väga hea tüübiga loom. Tugeva lihastuse, hea tagaosa ja liikumisega.
	II	EE22709073	Viskla Voltar	02.03.20	Viskla farmer OÜ	Väga tugeva lihastuse ja suurepärase tõutüübiga, liigub piisavalt hästi, kuigi tagajalad on veidi saabeljad.
	III	EE21554506	Impenar	01.02.20	Narafarm OÜ	Veidi saabeljalgne, mis annab tunda liikumisel, kuid samas väga hea lihastus.
Hereford	I	EE23265943	Tsura Ruffus	07.03.20	Tsura Talu OÜ	Suurepärase tõutüüp, kes püüab pilku. Hea seljajoon, tagaosa, lihastus ja kere sügavus. Liigub väga hästi.
	II	EE23265875	Tsura Hendersson	06.03.20	Tsura Talu OÜ	Samuti oma tõu väga hea esindaja, hea lihastuse, seljajoone ja liikumisega.
	III	EE22056757	Tihuse Everest	02.04.20	Tihuse turimistalu OÜ	Kuigi tema jalad on veidi liiga robustse luustikuga ja kere pole nii pikk kui I ja II koha pullidel, on tal siiski hea lihastus ja tõutüüp.
Limusiin	I	EE22946027	KR Nexel	07.02.20	Karitsu Rantšo OÜ	Suurepärase tõutüüp, kes pakub palju silmailu – temas on tõesti seda „vau“ faktorit! Tal on pikk kere, hea tagaosa, rohkem rinna sügavust kui sellelt tõult oodatakse, väga hea tagaosa ja selle lihastusega, suurepärase jalgade ja nende luustikuga ning liikumisega.
	II	EE22180841	Esko	17.01.20	Struugade Hooldus	Väga hea tõutüübiga pakkudes piisavalt silmailu. Kuigi ta ei ole nii pikk kui I koha pull, on ta siiski kompaktne, hea lihastusega ja liigub hästi.
	III	EE22318312	LM Mooning	20.02.20	Lahe Maamees OÜ	Jällegi väga hea tõutüüp ja silmailu pakkuv, kuid võiks olla veidi pikema kerega. Veidi saabeljad, kuid head jalad ja liigub hästi.
Simmental	I	EE22324153	Piira Ustus	15.02.20	Piira Mahe OÜ	Suurepärase tõutüüp, võimas pull, väga hea lihastuse ja seljajoonega, kes pakub väga palju silmailu! Ta on sügava ja pika kerega, pika reielihase ja laia reieosaga küljelt. Suurepärase jalad hea luustikuga tema suurust ja tõugu arvesse võttes ning ta liigub hästi.
	II	EE22180438	Uudo	06.04.20	Agricom OÜ	Noorim oma grupis ja väga hea tõutüübiga. Väga hea seljajoonega, tagaosa isegi laiem ja parema lihastusega kui I koha pullil, kuid võiks olla veidi pikema kerega. Tõule vastav luustik ja ta liigub väga hästi – temas on palju potentsiaali.
	III	EE22180360	Mattias			Hea tõutüübiga, kuid võiks olla veidi parema lihastuse ja pikema tagaosaga.
Aberdiin-angus	I	EE23274044	Pirgo Caesar	05.02.20	FIE Jane Mättik	Suurepärase tõutüüp, kes pakub palju silmailu. Väga hea ja tugev seljajoon, pikk kere ning pikk ja lai tagaosa, pikk ja sügav tagaosa lihastus. Liigub väga hästi ja vabalt.
	II	EE21057977	Nosy Frontier	14.04.20	Jakoberg OÜ	Suurepärase tõutüübiga pakkudes palju silmailu. Tugev seljajoon, kuid tagaosa on veidi kõrgem kui esiosa. Tagaosa ja reite sisekülje lihastus väga hea, jalad korrektsed, kuid võiks liikuda veidi vabamalt.
	III	EE21056574	Valtu Legolas	19.03.20	Taveton OÜ	Väga hea tõutüübiga ja pilkupüüdev. Tugeva seljajoone ja hea sügavuse ning pika tagaosaga, kuid võiks olla veidi libajam. Tagaosa lihastus väga hea, kuid tagajalad veidi saabeljad, samas liigub hästi.
Konkursivõitja	Ab	EE23274044	Pirgo Caesar	05.02.20	FIE Jane Mättik	On kõigist esikoha pullidest ülekaalukalt parim. Tema reite siseküljed on erakordselt sügavad ja need on nii head kui anguse tõul üldse võivad olla. Hea tagaosa pikkus, tugeva seljajoone ja sügavusega, sujuva õlajoonega ja tal on väga head jalad ning vaba liikumine. Suurepärase esindaja rahvusvahelisel konkursil!

põhimõtted – kaameraga tuli teha ring pulli ümber, et oleks näha nii looma profiil kui ka esi- ja tagaosa laius, jalgade seis, tagaosa lihastus, ning seejärel näidata ka liikumist. Kohtuniku sõnul on just video väga palju informatiivsem näitamaks looma liikumisega, kas ja kui palju see võib mõjutada tema tööd tulevase sugupullina.

Piltide ja videote läbi töötamine võttis Miranda Lyselli sõnul aega tavapärasest oluliselt rohkem, kuid seda põhjalikumad ja analüüsitumad said tõugude parimate ning üldvõitja valimisel tehtud otsused. Järgnevalt Eesti Parim Lihaveis 2021, noorpullide kategooria konkursi tulemused koos kohtuniku kommentaaridega võitjate kohta.

Veebikataloog pullide kohta käiva infoga, sh konkursitulemused, geneetilised aretusväärtused, aberdiini-anguse genoomuuringu ja müostatiini geeni kandmise tulemused, mõnede pullide sarvilisuse geeni tulemused – on nüüd valmis ja avalikkusele nähtav 12. aprillist ning huvilistel on võimalik valida uus aretuspull. Veebioksjonile sai registreeruda ja esimese pakkumise teha alates 19. aprillist ning viimased „haamri viibutused“ tehti 30. aprilli õhtupoolikul.

Kui suurem osa müüdüd pullidest vahetas omanikku alghinna eest, siis mõne puhul läks käiku ka päris oksjon ja hinda kruviti ikka sadade eurode kaupa. Kõige hinnali-

semaks hinnati (3400 eurot) aberdiini-anguse tõugu pull VIN DIESEL ja tema uueks koduks saab Ukraina. Oksjoni keskmiseks hinnaks kujunes 2520 eurot looma kohta.

Ostjaid oli Eestist, Lätist, Leedust ja Ukrainast ning oksjonil müüdi:

- 14 aberdiini-anguse pullikut, 10 Ukrainasse, 4 Eestisse;
- 4 herefordi, üks Ukrainasse, kaks Leetu ja üks Eestisse;
- 3 limusiini Eestisse;
- 2 simmentali, üks Läti ja üks Leetu ja
- üks šarolee tõugu pullik Läti.

Peale ametlikku veebioksjonit toimus järelmüük, kus leidsid endale uued omanikud veel 6 pullikut:

- 4 aberdiin-angust Eestisse ja üks Läti;
- 1 limusiini pullik Eestisse.

On igati heameel, et meie tõuloomi hinnatakse piiri taga vaat et enamgi kui kodumaal. See on tunnustus ja annab kindlust meie tõuloomade kasvatajatele, et ollakse õigel teel. Jõudluskatse, veebikonkursi ja kataloogi ning oksjoni põhjal loodud kuvand Eesti lihaveisekasvatusest on nii mõnegi kõrvaltvaataja sõnul jätnud väga tugeva ja positiivse mulje siinselt aretusest – mis saaks olla veel parem reklaam ja tagasiside tehtud tööle.

Tabel 2. Veebioksjonil müüdüd lihaveiste pullikud aprillis 2021. a

Jrk	Tõug	Kataloogi nr ja nimi	Reg. nr	Omanik	Alghind (€)	Võitnud pakkumine (€)
1.	Ab	2. Pirgo Kanye	23274501	Jane Mättik	2500	2510
2.	Ab	8. PIRGO NERO	22039064	Jane Mättik	2500	2500
3.	Ab	9. PIRGO NANSEN	23274518	Jane Mättik	2300	2300
4.	Ab	12. PIRGO ELROY	22038647	Jane Mättik	2600	2610
5.	Ab	15. PIRGO RAM	23274440	Jane Mättik	2500	2510
6.	Ab	16. Skipper	22038531	Tanel-Taavi Bulitko	2500	2500
7.	Ab	17. Vin Diesel	22038852	Tanel-Taavi Bulitko	2500	3400
8.	Ab	18. Sokrates	22038920	Tanel-Taavi Bulitko	2500	2500
9.	Ab	19. Takoda	22564054	Kuldranna Lihaveis OÜ	2300	2600
10.	Ab	21. Wild Card	21058004	Jakoberg OÜ (Lendermäe)	3000	3100
11.	Ab	24. Valtu Jipsey King	21056529	Taveton OÜ	2000	2000
12.	Ab	25. Valtu Upswing	21056468	Taveton OÜ	2500	2600
13.	Hf	27. Muhusaare Hero	23138025	Muhusaare Veis OÜ	2200	2210
14.	Ab	28. Nosy Frontier	21057977	Jakoberg OÜ	2500	2500
15.	Ab	30. Valtu Legend	21056727	Taveton OÜ	2500	2900
16.	Hf	31. Tsuru Henderson	23265875	Tsuru Talu OÜ	2200	2200
17.	Hf	32. Tsuru Ruffus	23265943	Tsuru Talu OÜ	2200	2200
18.	Hf	35. Tihuse Leonhard	22743756	Tihuse Turismitalu OÜ	2200	2400
19.	Li	37. LM Moorits	22318565	Lahe Maamees OÜ	2500	2600
20.	Li	39. KR Nidalgo	22946058	Karitsu Rantšo OÜ	2500	2500
21.	Si	41. Piira-Hommer	22267009	Piira Mahe OÜ	2200	2200
22.	Si	44. Uudo	22180438	Agricom OÜ	2400	2400
23.	Ch	45. Talutulu-Timmu	21830563	Targo Pikkmet	2500	2750
24.	Li	53. Esko	22180841	Struugade Hooldus MTÜ	2500	2500

Seemendustehnikute algkoolituskursus toimus tänavu mais

Tanel-Taavi Bulitko

ETKÜ juhatuse esimees

Alates 2005. aastast on koostöös Eesti Maaülikooliga korraldatud seemendustehnikute algkoolituskursuseid. Kursuste toimumine on varasemalt olnud jaanuaris, sel aastal Covid-19 tingitud tervisekriisist oli kursus edasi lükatud maisse.

Vaatame, kuhu kursuselased tahavad püüelda. 2020. aastal tegid Eestis seemendustööd 330 seemendustehnikut, keskmiselt 300 esmakordset seemendust aastas. Üle 1000 esmakordse seemenduse tegi mullu 17 seemendustehnikut. Kokku tehti eelmisel aastal 201 269 seemendust, neist esmakordseid 99 027. Tiinestumine esmakordsete seemenduse järel oli 48,8%. Kõigil Eestis tegutsevatel seemendustehnikutel peab oma tööks olema atesteerimistunnistus, mille väljastab ETKÜ.

Tänavusest algkoolitusest võttis osa 13 seemendustehniku kandidaati. Iseloomustavaks tänavusele kursusele oli see, et keegi kursuslastest polnud varasemalt seemendustehniku ametit proovinud ja koolituse alguses olid kõik võrdselt algaja tasemel.

Sellel aastal oli koolituskursus osavõtjatele esmakordselt tasuta. Eesti Maaülikooli avatud ülikooli tellimusel oli koolitus toetatud loomakasvatuse pikaajalisest programmist. Koolitus oli kahepäevane ja toimus 10.–21. maini. Tavapäraselt omandati esimesel nädalal teoreetilisi teadmisi ja teine nädal oli juba praktiline väljaõpe farmides. Koolitusel käsitleti väga laia teemade ringi, muidugi piiratud mahus: kunstliku seemenduse (KS) ajalugu, sperma igakülgselt käitlemist, seemendusviise, emasloomade anatoomiat, sigimise funktsioone, õiget seemendus- aega, tiinuse varajast ja suguorganite haiguste diagnoosimist, tõuaretuse aluseid ja tegevuste fikseerimise tähtsust ja läbiviimist EPJ-süsteemis.

Põhiõppejõud olid EMÜ VLIst vet-knd Jevgeni Kurõkin, prof Andres Valdmann, dotsendid Ants Kavak ja Kalle Kask. Lisaks tutvustas seemendustehniku prakti-

lisi tööaspekte ETKÜ seemenduse ja embrüosiirdamise spetsialist Toomas Raaper ning KS ja aretusorganisatsiooni struktuuri ETKÜ juhatuse esimees Tanel Bulitko.

Praktikanädalal farmides õpetas kursuslasi lisaks Ants Kavakule ja Kalle Kasele Eesti Maaülikooli Loomakliiniku loomaarst Alar Onoper. Eraldi tänamist väärivad ka ettevõtted, kus oli võimalik praktiline koolituspäev läbi viia. Sel korral toimus praktiline õpe Kure Mõis OÜ, Sadala Piim OÜ, Torma POÜ, Peri POÜ ja Saimre OÜ farmides.

Oluline, et koostöös Eesti Maaülikooliga on saanud seemendajate koolitamine jälle traditsiooniks ja põlvkondade vahetusest tingitud seemendustehnikute vajaduse tagamine meie farmides oleks garanteeritud.

Äsja lõppenud kursuse läbisid Keidi Sadam (Põlva Agro OÜ), Kadri-Ann Oolep (Kõpu PM OÜ), Kadri Treffner (Hummuli Agro OÜ), Hanna Raidvere-Sepp (Lend ja Tiib OÜ), Karmen Tender (Külmsoo OÜ), Anna-Ly Šinkartšuk (Kehtna Mõisa OÜ), Elis Tammet (Saimre OÜ), Tiina Täht (ETKL), Kertu Medvedski (Laatre Piim AS), Karin Ruugla (Estonia OÜ), Reelika Rohtla (Anikoorma OÜ), Joel Treiberk (Paala OÜ) ja Gerri Tatar (Saimre OÜ).

Soovin kursuse läbinutele viljakat tööpõldu ning suurt tänu Eesti Maaülikooli õppejõududele. Täienduskoolitus toimus MAK 2014–2020 meetme „Teadmussiirde pikaajaline programm loomakasvatuse tegevusvaldkonnas II“ raames; rahastamisallikas: riigieelarve, Euroopa Maaelu Põllumajandusfond (EAFRD), tänu millele oli osavõtjatele koolitus tasuta.

Suure osa seemendustest registreerivad seemendustehnikud iseseisvalt EPJ ASi poolt loodud töövahendi abil otse andmebaasi. Sisestamiseks vajaliku loa ja õiguse väljastab ETKÜ tõuraamatu ja aretusosakond, vajalik avaldusevorm on kodulehel etky.ee.

Järgmine koolitus on juba jaanuaris 2022, selleks peaksid juba aegsasti loomakasvatuse ettevõtete juhid mõtlema, kas oleks vajadust ka oma ettevõttest kedagi koolitusele suunata.

Foto 1. Kursuse lõpetajad koos ETKÜ juhatuse esimehe ja õppejõu A. Kavakuga (T. Bulitko)

Foto 2. Põhiõppejõud olid Eesti Maaülikooli Veterinaarmeditsiini- ja loomakasvatuse instituudist (A. Tänavots)

H O B U S E D

Tori hobuste tõuraamat - ANNO 1920 - teadusuuringust ja tulevikust

Krista Sepp
EHSi tegevdirektor

Põllutöoministeeriumi otsusest asutada tori (algul tori-roadsteri) hobuste tõuraamat möödub tänavu 101 aastat. Tõuraamatusse kantud täkule on viimati väljastatud 13 945 T number ja märade tõuraamatus oleme jõudnud 25 691 T kandeni. Ohustatud tõugude nimekirja kanti tori hobune 2003. aasta detsembris välja antud määrusega. 2008. aastal muudeti põllumajandusloomade aretuse seadust ning sõnastati selles ohustatud tõugu looma mõiste. Seetõttu tuli tori hobuste tõuraamatus kasutusele võtta uuesti kaheosaline ülesehitus – tõu universaalse suuna moodustasid tori hobused, kelle isa ja ema olid tori tõugu, ning tõu aretussuuna hobuste aretuses võis kasutada komponenttõugu täkkusid. Tõuraamatu pidamise eesmärgiks on säilitada tõu genofond ja aretada tori hobust, kes vastab aretajate soovidele ja turu nõuetele. Tori hobuse aretajatele on ajalooline tõuraamat sümbol, riigi ajaloo peegelpilt ja aretajatele põlvkondade tööd siduv kultuurilugu. Tänapäeval aitavad kultuurilugu lahti kirjutada geneetikud.

Ajakirja käesoleva aasta esimeses numbris tegime väikse ülevaate 2020. aastal läbiviidud uuringust „Tori hobuse tõu ja selle alampopulatsioonide ning teiste Eestis kasvatatavate hobusetõugude populatsioonide geneetiline analüüs ning nende sarnasuse või eristatuse võrdlus“ ja avaldasime lootust, et teises numbris ilmub teadlaste kokkuvõtte uuringust. Tegelikult ei ole seegi kord meil võimalust teadustööst lugeda. Maaeluministeerium kui uuringu tellija on saatnud uuringu tulemused välismaa teadlastele refereerimiseks ja loodetakse saada vastused maikuu jooksul. Seejärel saadetakse refereering Eesti Maaülikoolile kui teadustöö läbiviijale ja peale osapoolte kokkuvõtteid kinnitatakse uuring ning avaldatakse tulemused.

Eesti Hobusekasvatajate Selts peab vajalikuks uuringu sisu arutada Maaeluministeeriumi, teadlaste ja tori hobuse

aretajate vahelistel kohtumistel. Kahjuks ei ole ministeerium veel valmis kohtumisteks ja põhjuseks tuuakse teadustöö lõpliku kinnitamise soov. EHS on avaldanud kahel korral soovi saada oma tõuraamatutest uuringus osalenud hobuste nimekiri, kuid seda ei ole võimaldatud ja viimati kinnitati otseselt, et hobuste nimekiri aretajatele jääb salastatuks (!).

Kuigi Maaeluministeeriumil ei ole veel kinnitanud teadustöö kokkuvõtet, on siiski liigutatud ohustatud tõugude suhtes otsuste tegemisel edasi. Veebruaris 2021 muudeti ohustatud tõugu loomade toetuse määrust, mis paneb ohtu ohustatud tõugu looma toetuse saamise universaalsuuna tori hobuste eest (tõuraamatu TA osa hobused). Mais 2021 keeldus Põllumajandus- ja Toiduamet heaks kiitmast tori tõugu hobuste aretusprogrammi muudatusi, kusjuures ühe keeldumise põhjusena on asutud survestama aretajaid ajaloolise tõuraamatu jagamisele *kaheks uueks originaaltõuraamatuks* (!). Sisuliselt näitab seegi, et aretajate suveräänset õigust aretusprogrammi koostamisele püütakse survestada läbi erinevate tõlgenduste, arvestamata tõu ajaloo ja teadustöö tulemustega.

Positiivse sõnumi saime see-eest Riigikogust, kus 21. aprillil loodi toetusrühm eesmärgiga kaasa aidata tori hobusetõu säilitamis- ja aretustegevusele. Toetusrühma esimees on Kaido Höövelson, aseesimehed on MerryAart ja Marko Šorin ning rühma kuuluvad Martin Repinski, Peeter Ernits, Jaanus Karilaid, Üllar Saaremäe, Andres Metsoja, Annely Akkermann ja Tarmo Tamm.

EHS toetab toetusrühma kavatsusi teha valitsusele ja Maaeluministeeriumile tori hobuse kui ohustatud tõu arvukuse vähenemise ja tõu häbumise vältimiseks ettepanekuid meetmete ja toetuste suhtes, mis tagaks tori tõugu hobuste arvukuse suurenemise, määraperekondade ja täkuliinide säilimise ning aretuses vajaliku geneetilise materjali säilitamise.

Seadusaktide muudatustest hobusekasvatuses

Kiido Levin
PRIA Registrateeritavate osakonna juhataja
Anneli Härmson
PTA põllumajandusloomade aretuse osakonna juhataja

21. aprillil 2021. aastal rakendus Euroopa Liidu loomaterwise määrus (EL) 2016/429, mis koondab ja ajakohastab seniseid loomaterwise valdkonna õigusakte, ning selle

delegeeritud määrus 2019/2035, milles sätestati loomapidajatele uus nõue – hobuslase asukohast teavitamine.

Hobuslase asukohast tuleb teavitada põllumajandusloomade registrit

Sellest kuupäevast hakkas kehtima nõue, et loomapidajal, kelle põllumajandusloomade registrisse kantud tegevuskohas peetakse konkreetset hobuslast (hobune, eesel ja sebra ning nende järglane) rohkem kui 30 päeva, tuleb sellest teavitada põllumajandusloomade registrit. Nõue

Foto 1. Eesti hobune ja eesti sporthobune (P. Hommuk)

aitab hobuslaste puhul jõuda eesmärgini, kus registrist saab ka andmed omavahel kokku puutunud hobuslaste kohta. Juhul, kui mõni hobuslane jääb haigeks, võimaldab see teadmine kindlaks teha hobuslased, kes on olnud haige looma lähikontaktid. Kui hobuslase tegevuskoht muutub ja on teada, et loom jääb sinna kauemaks kui 30 päeva, siis võib loomapidaja sellest kohe registrit teavitada, aga teavitamine peab toimuma igal juhul 5 tööpäeva jooksul alates päevast, kui hobuslasel sai tegevuskohta jõudmisest 30 päeva täis. Seega on reegel 30 päeva + 5 tööpäeva. Juhul, kui hobuslast enam tegevuskohas ei peeta ehk siis looma surma või tegevuskohast välja liikumise korral, tuleb sellest teavitada viie tööpäeva jooksul alates surmast, kadumisest või välja liikumise sündmusest.

Oluline on silmas pidada, et uue nõude puhul tuleb registrisse kanda tegevuskohas oleva hobuslase „kordumatu kood“ ehk „UELN“. See tähendab, et nõuet saab ja peab täitma hakkama konkreetse hobuslase puhul alates ajast, millal hobuslasele vastav kood väljastati ehk siis identifitseerimisdokumendi väljastamisest alates.

Iga hobuslase kohta, kes on tegevuskohas viibinud järjest rohkem kui 30 päeva, peab registrile olema teavitatud tegevuskoht hiljemalt 28. maiks 2021. aastal. Hobuslaste asukoha tegevuskohast teavitamiseks

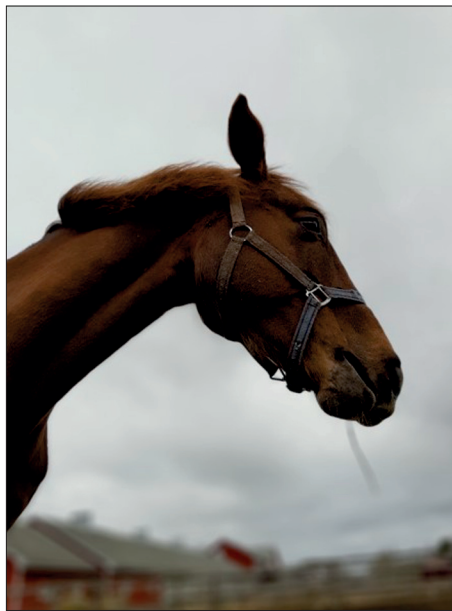

Foto 2. Clinton, tori aretussuund (P. Hommuk)

avas PRIA 27. aprillil 2021. a e-teenuse ja pabervormid on leitavad koduleheküljel. Seega tuleb loomapidajatel ühe kuu jooksul teavitada tegevuskoht 11 408 hobuslase (seisuga 26. aprill 2021. a) kohta ning teha seda otse PRIA-le (sarnaselt tegevuskoha teatamisega), mitte aretusühingute kaudu.

Avatud ja avatavad teenused:

27.04.2021. a avatud teenuse „Hobuslaste kandmine tegevuskohta“ leiata siit: Registrid > Loomade register > Alusta uut taotlust > Hobuslase kandmine tegevuskohta

11.05.2021. a avatava teenuse „Hobuslaste tegevuskohast väljakandmine“ leiata siit: Registrid > Loomade register > Alusta uut taotlust > Hobuslase tegevuskohast väljakandmine

08.06.2021. a avatava teenuse tegevuskohas olevate hobuslaste vaatamiseks leiata siit: Registrid > Tegevuskohaga seotud taotlused ja teavitused ? Vajutades konkreetse tegevuskoha lingile.

Hobuslaste ja nende asukoha tegevuskohtade registrisse kandmisest

Euroopa Liidu loomatervise valdkonna uus õiguslik raamistik jätab kehtima ka senised nõuded identifitseerida ja registreerida hobuslane ning kanda registrisse andmed tegevuskoha kohta, kus hobuslast peetakse. Hobuslase registreerib põllumajandusloomade registris ka pärast 21. aprilli 2021. a tunnustatud aretusühing talle esitatud taotluse alusel.

13. aprillil 2021. aastal avati e-PRIAs uued e-teenused hobuslaste pidamise tegevuskohtade registrisse kandmiseks.

Füüsilisest isikust hobuslast pidav loomapidaja leiab teenuse: Registrid > Tegevuskohaga seotud taotlused ja teavitused > Alusta uut taotlust > Loomapidamisega tegelemise teade.

Majandustegevusena hobuslaste pidamisega tegeval loomapidajal leiab teenuse: Registrid > Tegevuskohaga seotud taotlused ja teavitused > Alusta uut taotlust > Majandustegevusteade.

PRIAs peab olema registreeritud **hobuslase pidamiseks kasutatav hoone või rajatis või selleks piiritletud ala** (ehitis). Loomapidaja peab teavitama igast tema vastutusel olevast hoonest või loomade väljas pida-

Dokumentide esitamine

Alusta uut taotlust

Minu tegevuskohad

Kui soovite loomapidamisega tegelemise teadet muuta, tegevust ajutiselt peatada, tegevusega jätkata või sellest loobuda, siis valige tegevuskohtade tabelist vastava tegevuskoha registreerimisnumber.

Kehtiv

Tegevus ajutiselt peatatud

Tegevus lõpetatud

	Tegevuskoha registreerimisnumber	Eraldusnumber	Aadress
1	EE37818		Harju maakond, Kuusalu vald, Uuri küla, Vahtramäe
2	EE37817		Viljandi maakond, Viljandi vald, Saarepeedi küla, Tähepõllu

Näitan: 10 Kokku: 2

Joonis 1. Pildil on kujutatud tegevuskoha lingi kaudu hobuslaste nimekirja vaatamise võimalust

(PRIA)

mise korral keskkonnast või kohast, kus loomi peetakse ajutiselt või alaliselt (edaspidi **ettevõtte**) ja andma registreerile järgmist teavet: loomapidaja nimi ja aadress, asukoht ja rajatiste kirjeldus, ettevõttes peetavad loomaliigid ja loomade arv, ettevõtte tüüp. Samuti peab teavitama ettevõtte andmete muutustest, loomapidamise lõpetamisest või asjaomase ettevõtte tegevuse lõpetamisest.

Arvestuse pidamise kohustus

Loomapidaja peab tegevuskohas asuvate hobuslaste kohta pidama arvestust, mida võib teha nii paberil kui elektrooniliselt. Arvestuses tuleb kajastada ettevõttes peetavate hobuslaste identifitseerimiskood (UELN), loomade päritolukoht ja päritoluettevõtte registreerimisnumber, loomade sihtkoht ja sihtettevõtte registreerimisnumber, liikumise kuupäev, ettevõttes sündinud hobuslaste sünnikuupäev, surma või kadumise kuupäev, kasutatud bioturvameetmed, ravi, testide tulemused ning loomatervise ülevaatus tulemused. Arvestus tuleb säilitada vähemalt kolm aastat.

Hobuslaste identifitseerimine ja registreerimine

Kuna uue hobusepassi määruse vastuvõtmine hilineb, kohaldatakse praegu määrust 2015/262 (hobusepassi määrus).

Sarnaselt varasemaga peavad hobuslased olema identifitseeritud hiljemalt kuue kuu jooksul pärast sündi ja igal juhul enne alalist lahkumist sünniettevõtte. Nõuetekohaselt identifitseeritud hobuslastele on paigaldatud kiip, väljastatud nõuetekohaselt täidetud kogu eluea jooksul kehtiv identifitseerimisdokument (hobusepass) ning hobuslaste kohta on tehtud kanne elektroonilisse andmebaasi. Hobuslaste identifitseerimisdokumendi (ka tõuraamatusse mitte kuuluvate loomade puhul) väljastab hobuste aretusprogrammi täitmiseks tegevusloa saanud aretusühing.

Hobuslaste registrisse kantakse looma kohta ka asjaolu, kas ta kuulub tapmisele inimtoiduks. Õigusaktide kohaselt on hobune inimtoiduks tapmisele kuuluv loom, kui hobuslaste passis ei ole kinnitatud vastupidist. Esmakordselt passi taotledes kinnitab loomaomanik identifitseerimise lehel, et hobuslane on ette nähtud inimtoiduks tapmiseks. Kui loomaomanik on kinnitanud, et hobune on ette nähtud inimtoiduks tapmiseks, võib ta hiljem oma allkirjaga passis kinnitada, et hobune ei ole ette nähtud inimtoiduks tapmiseks. Peale seda tuleb pass 30 päeva jooksul saata aretusühingule, kes kande kinnitab ning muudab looma staatuse hobuslaste registris.

Asendusdokument ja duplikaatpass

Kui hobuslaste identifitseerimisdokumendi originaal on kadunud ja looma identsust ei ole võimalik kinnitada ning ei ole märke või tõendeid selle kohta, et loomale on varem identifitseerimisdokument väljastatud või kui loom ei ole tähtaegselt identifitseeritud, väljastatakse identifitseerimisdokumendi asendusdokument. Asendusdokumendi vastavas-

Foto 3. Eesti tõugu Tarapita

(P. Hommik)

se ossa tehakse märke, et loom ei ole ette nähtud tapmiseks inimtoiduks.

Kui hobuslaste identifitseerimisdokumendi originaal on kadunud, kuid hobuslaste saab identifitseerida transpondri koodi abil, või kui loom ei ole tähtaegselt identifitseeritud, kuid on olemas paaritustunnistus, või kui on tõendeid, et identifitseerimisdokumendis ei ole andmed korrektsed, väljastatakse identifitseerimisdokumendi duplikaat, millele peab olema selgelt märgitud, et see on duplikaat. Duplikaadi vastavasse ossa tehakse märke, et loom ei ole ette nähtud tapmiseks inimtoiduks.

Nii asendusdokumendi kui duplikaadi saamiseks tuleb pöörduda aretusühingu poole.

Ravimite kasutamise üle arvestuse pidamine

Hobuslaste passi üks eesmärk on registreerida, kui hobune saab teatud ravimeid, millel võivad olla negatiivsed tagajärjed inimeste tervisele ning seetõttu tuleb, juhul kui hobuslast ravitakse, pidada arvestust ravimite kasutamise kohta.

Arvestuses peavad muuhulgas sisalduma ravimi manustamise kuupäev, nimetus ja kogus, andmed ravimi tarnija kohta, ravitud looma identifitseerimisandmed, ravimi välja kirjutanud veterinaararsti nimi ja kontaktandmed, keeluaeg (isegi kui see on null) ning ravi kestus. Kui arvestusse kantavad andmed on kantud hobuslaste passi, ei ole vaja nende kohta eraldi arvestust pidada.

Kui veterinaararst märgib hobuslaste enne ravi alustamist passis pöördumatult inimtoiduks tapmisele mittekuuluvaks, saadetakse teave passi kande kohta aretusühingule ning aretusühing muudab looma staatuse hobuslaste registris. Teave aretusühingule tuleb saata hiljemalt 14 päeva jooksul alates passi kande tegemisest.

Enne 01.01.2021 väljastatud passides on kirjeldatud hobuslaste kohta registrisse märgitud teave, mille kohaselt loom ei ole ette nähtud inimtoiduks tapmiseks. Teave muutmiseks tuleb omanikul pöörduda PTA esinduse poole. Aretusühing muudab

Foto 4. Clinton, tori aretussuund

(P. Hommik)

teabe PTA esinduse töötaja taotluse alusel ning passis täidetakse vastavad osad.

Kuigi hobuslastel peab ravimite kasutamine olema kajastatud hobuslase passis, nähakse ette erand toiduks mittekasutatavate loomade suhtes. Seda erandit kohaldatakse ka hobuslaste veterinaarravi suhtes tingimusel, et eluaegses hobuslase passis on deklareeritud, et see loom ei ole ette nähtud inimtoiduks tapmiseks.

Ravi puhul tuleb passi vastavasse jakku kanda hobuslast ravinud vastutava veterinaararsti kontaktandmed ja allkiri ning kinnitus, et hobuslane ei ole ette nähtud inimtoiduks tapmiseks.

Kui kasutataval ravimil on keeluaeg peavad passis kajastuma ka veterinaarravimi viimase manustamise kuupäev ja koht ning üksikasjad kasutatud aine kohta.

Juhul, kui passis märgitud teave selle kohta, kas hobuslane on ette nähtud inimtoiduks tapmiseks või mitte, ei vasta hobuslaste registrisse kantud teabele, loetakse õigeks ükskõik kummas kohas sisalduv selline teave, mille kohaselt loom ei ole ette nähtud inimtoiduks tapmiseks.

Üldine tervisealane vastutus, bioturvameetmed ja loomatervisealased teadmised

Loomatervise määrus sätestab loomapidaja vastutuse tema poolt peetava looma eest ning kohustuse võtta bioturvalisuse tagamiseks vajalikke meetmeid. Selleks tuleb loomade tervist pidevalt jälgida ning vähemalt kord aastas peab looma üle vaatama veterinaararst, kes hindab looma tervist ja heaolu ning annab vajadusel nõuandeid pidamis-tingimuste parandamiseks.

Loomapidaja vastutab ka veterinaarravimite mõistliku ja vastutustundliku kasutamise, haiguste leviku riski minimeerimise ja loomapidamise nõuete täitmise eest. Vajaduse korral tuleb rakendada bioturvameetmeid, mille eesmärk on kaitsta loomi loomataudide leviku eest. Rakendatavate bioturvameetmete planeerimiseks on soovitatav koostada bioturvakava, milles nähakse ette nii füüsilise kaitse kui haldusmeetmed. Füüsilise kaitse meetmed hõlmavad ala sulgemist, piirdetarade ja varjualuste ehitamist või piiramist, desinfektsiooni ning putuka- ja näriliste tõrjet. Haldusmeetmed võivad hõlmata loomade, sõidukite ja inimeste ettevõttesse sisenemise ja väljumise korda, seadmete kasumise korda, loomade ettevõttesse toomise tingimusi ning karantiini, isoleerimist või eraldamist ning surnud loomade ohutut kõrvaldamist. Tauditõrje- ja taudiennetusmeetmete kohaldamisel on oluline koostöö Põllumajandus- ja Toiduameti ning veterinaararstiga.

Loomapidajatel ja teistel loomadega tegelevatel isikutel peavad olema piisavad teadmised loomataudidest, sh inimestele edasikanduvatest taudidest, bioturvalisuse põhimõtetest, loomatervise, loomade heaolu ja inimeste tervise omavahelistest seostest, nende hoole all olevate loomaliikide kasvatamise headest tavadest, ravimiresistentsusest, sh antimikroobsest resistentsusest, ja selle mõjust.

Hobuslase müümisel või omandiõiguse üleandmisel tuleb uuele loomapidajale looma kohta kaasa anda asjakohane põhiteave, võttes arvesse eelkõige eespool loetletud vajalikke teadmisi.

Vanad hobused Saksamaal

DGfZ-Newsletter vom 22. März 2021

Ikka enam neljajalgseid vanakesi spordis ja pensionil. Kas Saksamaal on vanu hobuseid rohkem kui varem? Sellele küsimusele ei saa üheselt arvudega vastata. Nii tõendab pilk turniiride statistikasse, et ikka enam on vanemaid hobuseid spordis. Turu-uuringu ja nõuandetegevõtte HFP (hobuste tuleviku uuringurühm) küsitlusest selgub, et enamik hobusekasvatajaid tahab oma vanemas eas hobust edasi pidada ja hooldada. Eetiliseks näiteks on Saksa Ratsaliidu (FN) Vanade kangelaste seeria, kus külastatakse pensionil olevaid endisi tipp hobuseid ja 8. kuni 14. märtsini FN-teemanädalal on nad sotsiaalmeedias keskpunktis.

Turniirispordis osalevad hobused on aastate jooksul ikka vanemad. Nooremate, kolme- ja nelja-aastaste hobuste arv spordis järjest väheneb ja 2019. a oli neid peaaegu 8%, aga iga aastaga suureneb 11- kuni 15-aastaste hobuste osakaal spordis. 2014. a oli neid veel 24%, viis aastat hiljem juba ligi 30%. Veelgi vanemate turniirihobuste osakaal on samal aja suurenenud 10%-lt 11%-le.

HFPi 2016. aasta küsitlusest pensionihobuste kohta jäi kõlama seisukoht, et hobusele, kes on pika elu jooksul teeninud inimest, peab olema tagatud hobusesõbralik pension (95%). 55% arvas ka, et pensionihobuseid on rohkem kui varem. Ainult 12% arvas, et vanemaid

hobuseid on vähe. Küsitluse ajal oli 39% hobuseomanikul vähemalt üks pensionihobune.

Kas vanake või juba pensionil? Umbes alates 20. aastast on hobune vana. Nii arvasid küsitletud. Seejuures valitseb suur üksmeel, et vana hobune pole kohe pensionil. Seda näitavad ka arvud. Nii oli 2019. a FN turniirihobuste registris 3860 hobust 19-aastased või vanemad. Pensionihobusena defineeritakse enamasti hobust, kes oma eluõhtul karjamaal või vabatallis (75%) viibib, enam ei sõida (61%) või ei treeni (60%), tervis pole enam päris korras (52%). Peaaegu 2/3 pensionihobuse omanikest on oma hobuse pensionile saatnud haiguse tõttu. Sagedasemateks põhjusteks on liikumisaparaadi haigused (78%), eeskätt artroos, umbes viiendikul esineb hingamisteede haigused.

Kuidas pensionihobused elavad? Rühmapidamine on kõige levinum pidamisvorm. Vähem kui 1/3 pensionihobustest elavad üksikuna, ülejäänud on vahelduvalt rühmapidamisel või vabatallis (39%), täielikult karjamaal (20%), aktiivtallis (6%) või mõni muu alternatiiv. Paljud (46%) kritiseerivad, et pensionihobustel puuduvad hobuõiguslikud ülalpidamise võimalused.

Vana arm ei roosteta. Mis silmist see meelet? Mitte vanadel hobustel, kes paljudele on partneriks või pereliikmeks olnud. Üle poolte hobuseomanikest külastavad vanakesi iga päev, et neid puhastada, hooldada ja sööta, 15% käivad vaatamas 3 kuni 5 korda õigusjärgselt.

Kuid see pole tasuta. Nii arvab umbes kolmandik, et kulutusi peaks vähendama, 44% aga, et ei peaks muutma, 27% arvab, et kulud peaks suureneva näiteks söödale, ravimitele ja veterinaarteenusele. Pole mingi ime, et ¾ kõigist küsitlenuist arvas, et tuleks kehtestada hobusemaks, mis kuuluks vähestele pensionihobustele. Samuti koroonapandeemia järelmõjud pole veel väga nähtavad.

Kõik saab ükskord lõpu. Ka ilus pensionielu lõpeb ükskord. Ainult 6% küsitlenuist, kelle hobune pole veel

pensionivanuses, polnud sellele veel mõelnud. Enamikul (84%) oli selge, et hooldavad hobust nii kaua kui võimalik, kuni loomuliku surmani ootab vaid 9%, aga 67% pooldavad hobuse magama panemist, kui aeg on nii kaugel. Selle asemel hobust tappa pooldavad vaid 6%. Seejuures 64% hobuseomanikest soovib märkida hobusepassi, et hobune on mittetapetav. Allikas: FN

Tõlkis Olev Saveli

L I N N U D

Järveotsa tõuvutifarmis toodetavate vutimunade ja vutiliha aminohappelisest koostisest

Emer-prof Harald Tikk ja pm-mag Külli Vikat
MTÜ Eesti Vutt

Vutikasvatust Euroopas ja ka Eestis annab märku stabiilsusest. Tegemist on alternatiivse linnukasvatustharuga, mis vaatamata toodangu kõrgele tasemele on jäänud rohkem luksustoiduaineks. Eestis on vutikasvatust pidurdanud ka paljude väikefarmide lävelt-lävele vutimunade ja -liha müük. Seetõttu seab see kõrgendatud veterinaarse(te)id sanitaarnõu(ete)deid tingimusteta täitva Järveotsa tõuvutifarmi eritingimustesse, mis ei soodusta selle laiendamist. On ju Järveotsa tõuvutifarmi põhinõue (eesmärk) eesti unikaalse vutitõu säilitamine ja täiustamine. Ja et seda ülesannet (riikliku programmina) täita, tuleb finantsplaani täitmiseks toota kaubaks minevaid saadusi – vutimune ja -liha ning nendest kohapeal valmistatud toiduaineid.

Järveotsa tõuvutifarm on eesti vutitõu säilitamise ja täiustamisega hästi toime tulnud tänu väga oskuslikule farmijuhtkonnale. Eesti vutitõude koorumine on püsinud keskmiselt 80–90% piirides, noorvuttide vanus munema hakkamisel 50 päeva piirides ja munemisintensiivsus 85–90% piirides ehk 320–330 muna kalendriaastas. Muna keskmine mass on stabiliseerunud, olles 13,6–13,8 g. Toodud andmed erinevad mõnevõrra vutibroileritena kasvatatavatest prantsuse päritoluga lihavuttide populatsiooni vastavatest näitajatest, mida artiklis on aminohappelisest koostisest osas võrreldud eesti vutitõu vastavate näitajatega.

Mõnevõrra võib lugejale tunduda teisejärgulisena küsimus, miks üldse analüüsitakse vutisaaduste aminohappelist koostist? Võiks siia ju lisada vuttide kasvu, lihakeha morfoloogilise koostise ja keemilised näitajad (mis on ära toodud raamatutes: V. Tikk, Vutikasvatust, Tartu, 2003, ja H. Tikk, Eesti vutikasvatust ja eesti vutitõu aretust ajalugu, Tartu, 2017).

Aeg muutub ja meie koos sellega. Kui vuttide tootlikust eesti vuti andmete näol võrrelda laias laastus Eestis kõrgtasemel olevate piimatootmist ja teraviljatootmistega, siis võiks nende vahele tõmmata võrdusmärke. Eel-

toodud tootmisharud kasutavad väetiste (mulla), taimekahjurit, söötade ja saadud toodete mikrokeemilist (varsti nanokeemilist) analüüsi, et toodetud toidust veelgi täpsemat ülevaadet saada. Seetõttu on täiesti ajakohane, et ka vutikasvatustoodangust saadakse täpsem ülevaade nendes sisalduvate tähtsamate toitainete, valkude kohta. Nagu eespool nimetatud, sisaldavad esitatud tabelid andmeid Järveotsa tõuvutifarmist aastatest 2018, 2019 ja 2020. Selgituseks, et 100 g vutiliha võrdub umbes 8 eesti vutimuna sisuse keskmise massiga (100 g). Analüüsid pärinevad firma Center of Food and Fermentation Technologies laboratooriumist ühelt ja samalt analüsaatorilt. Proovid analüüsiks on võetud farmis aasta lõpukuus, detsembris.

Analüüsides tulemused vutimunade aminohappelisest koostisest on esitatud tabelis 1. Munade sisuseproovid nr 1, 2, 4 ja 5 on eesti vuti munadest, proov nr 3 lihavutimunadest. Punasevärvilised tabeliread tähistavad inimesele asendamatu aminohappeid.

Tabelist 1 nähtub, et munasisuse aminohapete kogus on kolme aasta kestel üsna stabiilne, jäädes 14 g piirimaile, v.a 2020. a proov nr 3. Keskmisena (tabel 3) on eesti vuti munades aminohappeid 14,06 g/100 g-s. Lihavutimunades (tabel 1, veerg 3) on aminohapete kogus veidi väiksem – 13,91 g/100 g-s. Inimestele asendamatu amino-

Foto 1. Individuaalüksid

(L. Liivamägi)

Tabel 1. Vutimunade aminohappelisest koostisest 2018., 2019. ja 2020. a Järveotsa tõuvutifarmis (100 g munamassis), g

Aminohapped	Aasta				
	2018	2019		2020	
Proovi nr	1	2	3	4	5
Histidiin	0,39	0,36	0,34	0,33	0,36
Seriin	1,09	1,28	1,25	1,21	1,28
Arginiin	0,91	0,89	0,89	0,75	0,78
Glütsiin	0,48	0,47	0,46	0,45	0,43
Asparagiinhape	1,29	1,39	1,25	1,35	1,23
Glutamiinhape	1,87	1,76	1,71	1,57	1,67
Treoniin	0,78	0,80	0,73	0,77	0,79
Alaniin	0,74	0,73	0,70	0,69	0,75
Proliin	0,43	0,50	0,47	0,40	0,46
Tsüstiin	0,33	0,28	0,25	0,09	0,12
Lüsiin	1,04	1,01	0,99	0,93	1,18
Türosiin	0,55	0,57	0,57	0,49	0,58
Metioniin	0,56	0,57	0,53	0,53	0,55
Valiin	0,89	0,88	0,86	0,80	0,84
Isoleutsiin	0,71	0,77	0,70	0,68	0,79
Leutsiin	1,23	1,37	1,21	1,12	1,28
Fenüülalaniin	0,81	0,82	0,74	0,70	0,78
Trüptofaan	0,17	0,26	0,25	0,25	0,26
Kokku	14,27	14,71	13,91	13,11	14,13
Kokku inimesele asendamatuid aminohappeid, g	5,63	5,88	5,40	5,07	5,75
Inimesele asendamatute aminohapete osa proovist, %	39,45	39,97	38,82	38,67	40,69

hapete hulk on samuti lihavutimunades protsentuaalselt väiksem kui eesti vutimunades, 38,82% aminohapete summast eesti vutimuna 39,69% vastu.

Võrrelduna kanamunade aminohapete sisaldusega ülevatavad vutimunad neid tunduvalt. Kanamunade summaarne aminohapete sisaldus 100 g-s munasisuses on 12,31 g.

Tabelis 2 on esitatud Järveotsa farmi vutiliha proovide aminohappelise analüüsi tulemused samal ajavahemikul mis munaproovidelgi. Proovid (tabelis 2) 5 ja 6 pärinevad

eesti vutitõu emas- ja isasbroileritelt, proovid 1, 2 ja 7 lihavutibroileritelt, proov 4 eesti vutitõu prakeeritavalt emasvutilt ja proovid 3 ja 8 prakeeritavatel lihavuttidelt.

Tabelist 1 ja 2 selgub, et kui sama kogust vutimunade sisust võrrelda vutibroilerite lihaga, sisaldab liha tunduvalt rohkem aminohappeid kui munad: vutibroilerilihas 19,20–19,41 g, munas aga 13,81–14,06 g/100 g-s. Vanade, prakeeritavate vuttide lihas oli aminohappeid rohkem

Foto 2. Autorid koos vutifarmi omaniku Janika Jõgiga (L. Liivamägi)

Foto 3. „Tuba kahele“

(L. Liivamägi)

eesti vuttide lihas (20,77 g) kui lihasvuttide prakeeritavate emaslindude liha (18,87 g) 100 g-s.

Inimesele asendamatute aminohapete sisaldus tabel 3 andmetel oli parem nii eesti vuti kui ka lihavuti munenud emaslindudel (37,46 (7)%) määratud aminohapete summast. Eesti vutitõu broileritel oli see näitaja veidi väiksem (36,63%).

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et vutimunad ja vutiliha on suure aminohapete sisalduse tõttu väga väärtuslikud toiduained. Eriti oluline on seejuures nendes inimestele

asendamatute aminohapete osatähtsus. Ega siis vutiliha kulinaarne töötlemine praena asjatult ei võetud Tallinnas möödunud aastal toimunud Euroopa kokkade võistlusel nelja nn sundprae nimestikku.

Vutikasvatus suureneb pikkamööda, kuid järjepidevalt, selle edendamiseks oleks meie tingimustes lisaks aretuslikele uurimustele vaja vaatluse alla võtta ka vuttide söötmine ja munavuttide munemisintensiivsus teisel munemisperioodil.

Tabel 2. Vutiliha aminohappelisest koostisest 2018., 2019. ja 2020. a Järveotsa tõuvutifarmis (100 g lihas), g

Aminohapped	Aasta							
	2018	2019			2020			
Proovi nr	1	2	3	4	5	6	7	8
Histidiin	0,59	0,64	0,54	0,57	0,62	0,57	0,55	0,57
Seriin	0,92	1,07	0,94	1,01	0,99	0,99	0,94	0,93
Arginiin	1,41	1,47	1,33	1,59	1,48	1,38	1,28	1,33
Glütsiin	0,95	0,95	0,88	0,97	0,90	0,95	0,89	0,88
Asparagiinhape	1,71	1,87	1,83	1,99	1,96	1,90	1,76	1,79
Glutamiinhape	2,77	3,05	2,86	3,07	2,90	2,81	2,86	2,81
Treoniin	0,85	0,95	0,91	0,93	0,97	0,89	0,91	0,92
Alaniin	1,09	1,15	1,10	1,14	1,16	1,13	1,03	1,10
Proliin	0,73	0,83	0,74	0,80	0,75	0,70	0,68	0,66
Tsüstiin	0,12	0,17	0,14	0,15	0,05	0,03	0,03	0,04
Lüsiin	1,57	1,78	1,59	1,85	1,84	1,73	1,77	1,69
Türosiin	0,67	0,74	0,70	0,78	0,70	0,71	0,62	0,63
Metioniin	0,59	0,72	0,66	0,71	0,69	0,67	0,63	0,64
Valiin	0,99	1,09	0,99	1,07	1,03	0,94	0,96	0,96
Isoleutsiin	0,97	1,08	1,06	1,05	0,88	0,83	0,94	0,93
Leutsiin	1,58	1,80	1,77	1,79	1,70	1,63	1,55	1,50
Fenüülalaniin	0,84	0,93	0,88	0,95	0,85	0,84	0,85	0,83
Trüptofaan	0,14	0,32	0,29	0,35	0,29	0,32	0,28	0,29
Kokku	18,47	20,61	19,22	20,77	19,77	19,04	18,54	18,52
Kokku inimesele asendamatuid aminohappeid, g	6,66	7,75	7,30	7,78	7,27	6,94	6,96	6,84
Inimesele asendamatute aminohapete osa proovist, %	36,06	37,60	37,98	37,46	36,77	36,45	37,54	36,93

Tabel 3. Mõningaid vutimunade ja -liha aminohappelise koostise võrdlusandmeid (100 g munasisuses ja lihas)

Proovid	Proovide keskmine		
	aminohapete sisaldus, g	inimesele asendamatute aminohapete	
		sisaldus, g	sisaldus, %
VUTIMUNAD (tabel 1)			
Eesti vuti munad, proovid 1, 2, 4 ja 5	14,06	5,58	39,69
Lihavuti munad, proov 3	13,91	5,40	38,82
VUTILIHA (tabel 2)			
Eesti vutitõu broilerid, proovid 5 ja 6	19,41	7,11	36,63
Eesti vutitõu munenud emasvutt, proov 4	20,77	7,78	37,46
Lihavutibroilerid, proovid 1, 2 ja 7	19,21	7,12	37,06
Lihavuti munenud emasvutid, proovid 3 ja 8	18,87	7,07	37,47

EL seaduse eelnõu – loomne proteiin uuesti süüa koosseisu

DGFZ-Newsletter vom 22. märts 2021

<http://www.animal-health-online.de/gross/2021/03/18/eu-gesetzentwurf-tierisches-protein-wieder-in-futtermitteln-gestattet/34790/>

Euroopa Liit teatab, et söödakeeld lubab anda loomset proteiini lindudele ja sigadele, täiendavalt lubab EL süüa putukajahu. See tuleneb ELi seaduseelnõust, mille üksikasjad kandis ette eelmisel teisipäeval Euroopa Parlamendi keskkonnakomisjonis referent Eric Thevenard. Referent pidas võimalikuks seaproteiini süüa lindudele ja lindude proteiini sigadele.

Proteiin peab pärinema tervetelt loomadelt. Klassifikatsioonis vastab nn „PAP“ – töödeldud loomne proteiin. See ei tähenda sõnaselgelt klassikalist loomajahu. Siin on

tegemist kõlblike ja kõlbmatute tapajääkide, kõlbmatute tapakehade (rümpade), hautatud munade, lõpitud põllumajandus- ja koduloomade kuni hädatapetud koerte, kasside ja hobustega. Sobimatud materjalid eraldatakse kahjutult.

2001. aastal kehtestatud täielikust süütade keelust seoses BSE epidemioloogilise olukorraga on ELis praegu loobutud. Juba 2016. aastast saadik pole ühtegi klassikalist BSE-juhtu esinenud ja 24 liikmesriigis pole ka ebaolulist BSE riskistaatust, teatati komisjonis. Lisaks on projekti „Laudast kahvlini (lauale)“ eesmärk kasutada Euroopas toodetud proteiini ja teisi toiduaineid paremini. Et seda topelt kontekstis mõista, koostati nimetatud seaduse eelnõu.

Tõlkis Olev Saveli

L A M B A D

Niedersachsen toetab lamba- ja kitsekasvatajaid

Silke Breustedt-Muschalla

12. märts 2021

<https://landvolk.net/lpdartikel/niedersachsen-unterstuetzt-schaf-und-ziegenhalter/>

Maakond ja maarahvas näeb, et loodus-, liigi- ja karjakaitse vajab boonust. See on positiivne signaal, mida Niedersachsen oma tugevasti räsitud lamba- ja kitsekasvatajatele saadab. Lamba- ja kitsetoetusega saavad nad lõpuks väärtushinnangu oma tähtsale tööle. Direktiiv jõustub 1. juulil 2021. Taotluse võivad esitada talunikud, kellel on 10–200 looma. Toetusemäär on 33 € looma kohta.

Karjamaade säästev majandamine annab olulise panuse kliimakaitsesse. Ekstensivne lammaste ja kitsede karjatamine madal- ja kõrgrabadel võimaldab niiskete ja osaliselt märgade rabaalade hooldamist. Abinõud säilitavad need piirkonnad ja kaitsevad kaudse kuivendumise eest. Lisaks aitavad kariloomad säilitada avatud kultuurmaastikke ja parandada pinnase viljakust. Lamba- ja kitsekasvatajad on Niedersachsenis tähtsal kohal. Nad võtavad oma loomadega ülesande looduskaitstes, kultuurmaahoolduses ja liigikaitstes, mida soovitakse toetada.

Taotlusse sobivad loomad, kes 3. jaanuariks on üle 9 kuu vanad. Lisaks tuleb loomi pidada ettevõttes 1. aprill

list kuni 15. septembrini ja sel ajal peab loomadel olema peaaegu karjamaale. Aastaringisel laudas pidamisel loomad jäävad rahastamisest kõrvale. Et direktiiv jõustub aasta keskel, saab esitada taotlusi 2021. ja 2022. a kohta.

See direktiiv katab lünga, mis tekib enne uue ühtse põllumajanduspoliitika rahastamisperioodi jõustumist. Lühiajaliselt kavandatud meede kohalike lamba- ja kitsekasvatajate toetamiseks on loomade karjatamise pikaajaline toetamine nn esimese samba vahenditega.

Refereeris Olev Saveli

Foto 1. Eesti lambad vajavad samuti toetust

(R. Mirka)

S E A D

Hesseni tollikontrollis diagnoositi lihasaadustes SAK-viirus

DGfZ-Newsletter vom 2. Februar
<https://lhl.hessen.de/veterin%C3%A4rmedizin/virologie-serologie/afrikanisches-schweinepest-virus-aspv-in-fleischprodukten-aus>

Sõidukite tollikontrollis Offenbachi maakonnas leiti 19. detsembril 2020. a 500 kg loomseid toiduaineid. Tegemist oli Rumeenia märgistega kaubaveokiga ja mitmete tunnuste alusel määratleti lihasaadused sealihaproduktideks. Produktide hulgas oli suur kogus toorvorste, toorest hakkliha, maksavorsti, toorsealihatükke ning ka mõned linnurümbad ja -tükke. Kaup konfiskeeriti ja anti üle veterinaarametile. Veterinaarameti nimel saadeti proovid Hesseni riiklikku laborisse Giessenis, kus uuriti proove loomataudide tekitajatele, eriti SAKi suhtes, sest Rumeenias on paljude aastate jooksul viirus laiaulatuslikult esinenud nii mets- kui ka kodusigadel. Nii võeti ja uuriti suurest lihasaaduste kogusest 40 proovi nii SAKile, klassikalisele seakatku (ka euroopa seakatku) ja linnulihasaadused linnugripile.

Klassikalist seakatku ega linnugripi proovidest ei tuvastatud, aga kolmest proovist leiti SAKi-viiruse genoomi ja osaliselt suures koguses. Leiu kinnitamiseks tehti üksikute proovide järelkontroll, mis võeti kokku keskmises proovis. Täiendavaks uurimiseks saadeti proovimaterjal ka Riemi saarel Greifswaldis asuvasse Frierich-Loeffer-Instituudi SAKi rahvuslikku referentslaborisse. Kõik kordusuuringud kinnitasid esmatulemusi, millega tõendati ametlikult viiruse olemasolu lihasaadustes: probleem on eelkõige selles, et kui mets- või kodusiga seda toiduainet sööb, võivad nad sel teel nakatuda ja haigestuda. Tõestatud viiruste nakkuslikkust pole laboris võimalik kontrollida. Viiruse kõrge keskkonnastabiilsus ja selge nakatuslikkuse tõttu kaupades tuleb lähtuda sellest, et uuritud saadused võivad SAKi infektsiooni esile kutsuda, kui neid söövad viirusele vastuvõtlikud loomad.

Viirused on kaua stabiilsed. Leid kinnitab veel kord seda, mis ammu juba teada, et SAK-viirus on kaua vastu-

pidav nakatunud (ka ravitud) sigade toorlihas ja töötlemata lihasaadustes. Nii võib viirust transportida kauge maa taha. Eriti tähtis on seejuures takistada, et ei söödeta (potentsiaalselt) SAKiga saastunud toiduaineid kodusigadele või ei visataks hooletult keskkonda, kust metssead võivad need kätte saada.

Seni pole vaktsiini. Inimesele ohutu nakkushaigus SAK põhjustab kodu- ja metssigadel rasket haigust, mis enamasti lõpeb surmaga. Kui haigustekitaja on populatsiooni tabandanud, on vajalikud väga drastilised abinõud, et sellega võidelda, sest pole veel vaktsiini kasutuses. Ravimitega ei saavutata tervenemist ja ravimine on keelatud ka diagnoositud SAKi korral taudiseaduse alusel. Haigusjuhu lämmatamiseks ainus tee on nakatunud seakarja hukkamine ning ka sigade ja jäätmete transpordi piiramine nakatunud ja ohustatud ettevõtetest.

Kui haigus on tõestatud, on kaubandus tugevasti piiratud. Vabadel metsateedel on võitlus SAKiga väga tõmahukas ja aeganõudev ning on tulemuslik üksnes metssigade massilise küttimise kui ka põllu- ja metsatööde tugeva piiramisega ohutsoonis. Metssigade tabandumine toob alati kaasa nakkusohu kodusigadele selles piirkonnas. Iga SAKi tõendus toob seni vabale piirkonnale või riigile lisaks äkilise sealihasaaduste impordikeelu rahvusvahelistele kaubanduspartneritele tabandanud riigist koos vastavate majanduslike järelustega tootvale ettevõttele ja rahvamajandusele.

Kõik saavad kaasa aidata SAKi leviku piiramisele. Seni SAKi-vabad piirkonnad peavad end hästi kaitsma. Tuleb kaasata ametlik seadusandlus, et piirata kaubandust SAKiga tabandanud piirkondade ja seakasvatusega. Täiendavalt on aga ka tähtis, et üksikisikud oleksid teadlikud ja takistaksid SAKi riske, näiteks ei tooks kaasa loomseid toiduaineid puhkuselt või trofeesid jahireisilt tulles. Reisijatele ja kaugsõitjatele on info Saksamaa BMELi (meie MEM) ja maavalitsuste kodulehtedel.

Refereeris Olev Saveli

Süstenarkoos sagedamini kui võis arvata

14.01.2021

DGfZ-Newsletter vom 2. Februar 2021

Loomaarstid vastasid küsimustikule, et algatavad põrsastele süstenarkoosi, kuigi järelevalvefaas on pikk.

Alates 1. jaanuarist on Saksamaal anesteesiata põrsaste kastreerimine lõplikult keelatud. Lubatav alternatiiv tava-

kastreerimisele on süstenarkoos. Põrsastele süstitakse ketamiini-asaperoonisegu. Muidugi on see narkoos halvasti juhitud ja toob kaasa suhteliselt pika järelmagamise perioodi. Seakasvatavad peavad vastkastreeritud põrsaid hoidma eraldi eakaaslastest, neid soojendama ja jälgima.

Täiendava ajakulu ja loomaarsti järelevalvele rahakulu tõttu pole seda meetodit hinnatud praktikas sobivaks. Arvatavasti eetilistel kaalutlustel on osa ettevõtteid otsus-

tanud süstenarkoosi kasutada. Detsembrikuu küsitluses soovisid 1/3 kastreerimist kasutavatest farmeritest seda meetodit, aga 2/3 soovisid isofluraanesteesiat. Küsitlusest võttis osa u 600 seakasvatajat. Mitmed veterinaarpraktikud kinnitavad seda suundumust või annavad teada erinevatest päringutest. Farmi jaoks ei muutu midagi, kas on tegemist põrsakasvatuse või nuumamisega. Vaatamata sellele järgitakse loomakaitse seaduse nõudeid (valu vältimine). Ettevõtte pole vaja investeerida ja võib igal ajal üle minna teisele meetodile.

Kuigi 2021. a jaanuarist on anesteesiata põrsaste kastreerimine keelatud, peab 85% ettevõtetest kastreerima, et turukohast toodangut pakkuda. Üleminekuperioodil rakendatakse kui head alternatiivi kuldinuum ja süstimist kuldilõhna vastu. Ometi takistavad olemasolevad probleemid põrsaste või sigade turul kastreerimisest loobumist. Kirurgiline kastreerimine on loomaarsti poolt lubatud ainult isofluraani inhalatsiooni-narkoosi või süstenarkoosi abil.

Saksamaa kehtestab narkoosi all kastreerimise kõrgeima standardi ELis. Skandinaavia riigid on rakendanud kastreerimisel seakasvatajatele praktikas sobivat lahendust. Nii võimaldavad Norra, Rootsi ja Taani kastreerimist kohaliku tuimastusega. Seejuures võivad Taani ja Rootsi farmerid seda ise läbi viia. ELis nõuab Saksamaa kõrval Holland kastreerimisel narkoosi, kuid CO₂-narkoos on rangelt keelatud. Taani ja Hollandi oluliselt madalam kastreerimisstandard võrreldes Saksamaaga on

Foto 1. Põrsad narkoosijärgses faasis

(Niggemeyer)

põhjustanud diskussioone selle üle ja Saksa farmerid nõuavad, et umbes 11 mln importpõrsaste kastreerimisel tuleb täita kohalikke nõudeid.

Ka Šveitsis on kehtestatud kastreerimisele kõrged nõuded. Juba 2010. aastast on tuimastusega kastreerimine riigis keelatud. Farmerid võivad ise isofluraaninarkoosi kasutada.

Vastupidiselt sakslastele suudavad šveitslased kergesti kanda narkoosist tingitud lisakulud, sest piirikaitse takistab odava liha ja lihloomade importi. Peale selle on Šveitsi põllumeestel ulatuslikud toetused.

Refereeris Olev Saveli

R E F E R A A D I D

Loodi Euroopa suurim aretusorganisatsioon Arcowin

1. detsembril 2020 teatasid kolm Euroopa suurimat aretusorganisatsiooni Evolution (Prantsusmaa), Masterrind (Saksamaa) ja VikingGenetics (Taani, Rootsi ja Soome) uue ühistu Arcowin loomisest 1. jaanuarist 2021. Arcowin loodi, et toetada kolme firma piima- ja lihavesite aretusprogramme eesmärgiga ära kasutada nende geneetilist ressursi ja alustada koostööd teaduse ja arenduse valdkonnas. Sünergiale toetudes teatasid ühistute nõukogud kavatsusest ühildada teadus-arendustegevuse, aretuse, tootmise ning rahvusvahelise müügi ja turundusega seotud tegevused.

Ühises pressiteates 16. aprillil 2021 antakse teada kavatsusest ühendada Evolution, Masterrind ja VikingGenetics (kuulub FABAle, Växale ja VikingDanmarkile), et luua juhtiv veiste aretusorganisatsioon.

Ühinemine sõltub regulatiivsete kinnituste saamisest ja eeldatavasti jõustub 1. jaanuaril 2022. „Oleme aru saanud, et kolm firmat saavutavad tulevikus sünergia, oleme kõik farmeritele kuuluvad ja farmerite heaks töötavad ühistud. Ühinedes oleme koos 53 000 piima- ja lihaveisekasvatajaga, kes ootavad meilt parimat geneetilist prog-

ressi, tagamaks oma farmide edu,“ ütles Arcowin nõukogu esimees Vincent Retif.

Evolution, Masterrind ja VikingGenetics on juhtivad veiste aretusorganisatsioonid tugeva klientide baasiga Taanis, Soomes, Prantsusmaal, Saksamaal ja Rootsis. Kõik kolm ühistut on piima- ja lihavesite aretuse edu, jätkusuutlikkuse ja kasumlikkuse pioneerid mitte ainult oma turgudel, vaid ka ülemaailmselt. Evolution, Masterrind ning Faba, Växa ja VikingDanmark (VikingGeneticsi tütarettevõtte) jätkavad liikmete teenindamist oma siseturgudel.

„Kuivõrd Arcowin hakkab jagama geneetilist informatsiooni kõikide tõugude ja riikide lõikes, saame kindlaks määrata Euroopa parimad loomad, kasutades ära meie tõugude suurt variatsiooni ja seeläbi maksimeerida geneetilist progressi kõikides aretusprogrammides. See avab farmerite tohutu potentsiaali kasutada parimat geneetikat ja saada kasu arengusuundadest Euroopas,“ ütles Arcowini tegevjuht dr Josef Pott.

Pärast ühinemist kindlustab Arcowin globaalset müügi- võrgustikku 10 riigis, edasimüüjaid 65 riigis ja seda tuge-

vaimal Euroopa tasemel. **Ühendorganisatsiooni juhtkond:** nõukogu esimees Vincent Retif ning aseesimehed Jörg Stubbemann ja Lars-Inge Gunnarsson, tegevjuht dr Josef Pott. Juriidiline peakontor asub Saksamaal, tootmis- hooned Põhjamaades, Saksamaal ja Prantsusmaal, kaasatud on ka Põhja-Ameerikas asuvad pullid. Haaratud on 28 erineva tõu aretus ja müük.

Kolme asutaja lühituvustus. EVOLUTION töötab igapäevaselt 26 000 Prantsusmaa aretajaga. Kombineerib suurepärase geneetika arendamist ja jaotamist, kohandudes erinevate aretus- ja tootealaste arengute konteksti, pakkudes globaalset toetust karja taastootmisele. Firma strateegia on suunatud liikmete, aretajate ja klientide vajaduste analüüsile ja prognoosile, veisefarmide jätkusuutlikkusele. Jäädes truuks ühistulisele tegevusele, on Evolutioni peamine eesmärk juhendada ja toetada farmereid koos panustama toitumis- ja keskkonnaalastesse väljakutsetesse maailma tasemel ja kindlustada firma ja farmide säilimine tulevastele põlvetele. www.evolution-xy.fr

MASTERRIND. Enam kui 8500 farmerit erinevatest Saksamaa regioonidest on ühistu omanikud. Masterrindi liikmetele kuulub 600 000 piima- ja 12 000 lihatõugu registreeritud lehma ja nende hoole all on suurim registreeritud holsteini lehmade populatsioon Saksamaal.

Masterrind on üks juhtivaid veiste aretusorganisatsioon Euroopas. Teadusel põhinevad teadmised ja põlvkondade vältel enam kui 100 aasta jooksul omandatud prak-

tilised kogemused võimaldavad pakkuda geneetilisi tooteid ja innovaatilisi teenuseid piima- ja lihavesikasvatajatele. Õiglane ja professionaalne partnerlus on aluseks koostööle meie liikmete ja klientidega. Farmerite teenistuses on 600 töötajat. Aastas viiakse läbi enam kui 1,6 miljonit seemendust oma riigis, samal ajal on koostöö rohkem kui 50 riigi kliendi ja farmeriga üle maailma. www.masterrind.com

VIKINGGENETICS. Ühistu omanikeks on 19 000 Taa- ni, Rootsi ning Soome piima- ja lihavesikasvatajat. Firmas on palgal 155 inimest. VikingGenetics aitab toita maailma suurenevat rahvastikku ja säilitada maa loodus- likke ressursse, aretades terveid, efektiivseid haigusvabu lehmaid. VikingGenetics pakub teadusel põhinevat veiste aretusmaterjali ja lahendusi edukaks piima- ja lihavesikasvatuseks üle kogu maailma. Tervise ja tootmise tun- nuste parendamine aretustöös on viinud tulemuseni, kus ollakse turuliider Põhjamaades ja tugev konkurent glo- baalselt.

VikingGeneticsi eesmärk on aidata farmeritel saavutada ärilist edu, tagada jätkusuutlikkus ja tunda tööst rõõmu. Vaadake lisaks www.vikinggenetics.com

Kõik need kolm ettevõtet on ETKÜle kauaaegsed koostööpartnerid. Senini on nad olnud Euroopa kolm juhtivat veiste aretusfirmat Euroopas. Nüüd moodustatakse ka maailmatasandil väga suur ja konkurentsivõimeline organisatsioon.

Refereeris Niina Haasmaa

Uudiseid Hollandist

Veepro News, oktoober 2020

<https://veepro.nl/veepro-newsletter/>

Mida ilusam noorlehm, seda kiiremini jõuab 100 000 kg piima või 10 000 kg piimarasva ja -valku toota. CRV kooperatiiv uuris seost noorlehmade välimiku ja eluea- toodangu vahel aastatel 2010 kuni 2019. Selgus, et noor- lehmadel välimikuga 80 punkti kulus 100 tonni piima tootmiseks 3185 päeva, aga välimiku hindega 85 punkti kulus 3050 päeva e 135 päeva vähem. Kui võrreldi 76 ja 87 punktiga hinnatud lehmaid, oli vahe 332 päeva e peaaegu terve laktatsioon kaunimate lehmade kasuks.

Piimarasva ja -valgutoodanguga on sama pilt. Kümne tonni tootmiseks kulus 80 punkti saanud lehmadel 4023 päeva, aga 85 punktiga noorlehmadel kulus 83 päeva vähem. Kui laiendada võrdluslehmade hinnangu erine- vust 76 ja 87 punktile, oli erinevus juba 354 päeva e lak- tatsiooni jagu. Võib ka nii öelda, et 100 tonni piima saavutamiseks on ühe välimikupunkti „hind“ 25 päeva ja 10 tonni kuivaine saavutamiseks 30 päeva.

Sama analüüs kinnitas, et aastatega nende eesmärkide saavutamine järjest kiireneb. Kui 1991. aastal jõudsid lehmad 100 tonni piimani 3690 päevaga, siis 2019. a 3071 päevaga e 619 päeva kiiremini. Ka 10 tonni piimarasva ja -valguni on lehmad jõudnud kiiremini eesmärgile, vastavalt 4287 ja 3954 päevaga e 333 päeva kiiremini.

Gerbrand van Burgsteden analüüsis 12 421 lehma, kes tootsid 100 tonni piima ja 1355 lehma 10 tonni rasva+

valgutoodanguga, nende tüübihinnang oli vastavalt 81,9 ja 82,4 punkti. ning udarahinnang 82,3 ja 82,8 punkti. Lineaarselt hinnatud kehatunnustest olid neil kõrgemad hinded laudjal, keha keskosal ja suurusel ning udaratun- nustest esiudara kinnitusel, kesksidemel ja tagaudara kõrgusel, samuti tagajalgade hinnangul.

Esmapoegijate päevalüps püsib kõrgemal tasemel hilisema seemenduse korral. Wageningeni ülikooli teadlased jaotasid katsefarmis 150 esmapoeginut kolme rühma, kes seemendati kuni 50 päeva või kuni 125 päeva või kuni 200 päeva pärast esimest poegimist. Uuriti nende lehmade piimatoodangut ja tervist. Uuringu kokkuvõttes märgitakse, et servisperioodi pikendamine kuni 200 päevani ei vähendanud keskmist päevalüpsi. Muidugi hilineb teine poegimine. Kuna teise laktatsiooni lehmad annavad enam piima kui esmapoegijad, on tegemist toodangukaoga karja keskmisel tasemel. Lehmade puhul oli piimatoo- dang madalam, kui seemendati 50 päeva asemel 200 päeva pärast poegimist. Ootamisel 125 päevani 50 asemel aga polnud toodangu vähenemist. Kuid viimasel kuuel nädalal enne kinnijäämist oli toodang väiksem, kui see- mendati 125 või 200 päeva pp. Teadlaste sõnul võib seda pidada eeliseks, sest katses oli neil lehmadel nõrgem udararõhk kinnisperioodi jooksul ning väiksem risk udara infektsiooniks kinnisperioodil ja uue laktatsiooni alguses.

Viljakusele kasulik viivitus. Need lehmad, keda ei see- mendatud enne 200 päeva pp, poegivad kergemini kui need, kes seemendati 125 või 50 päeva pp. Teadlaste sele-

tus on, et paremini ilmnevad regulaarsed innatunnused ja piimatoodang on madalam. Sama kehtib ka lehmade kohta, kes seemendati 125 päeva pp, võrreldes 50-päevase taastumisperioodiga. Kuid mõju siin viljakusele polnud.

Foto 1. 100 tonni tootvad lehmad on keskmise kehaehituse ja väga ilusate udaratega (Veepro News)

Kiirem kasv parema joogiveega. Halva kvaliteediga joogivesi mõjub negatiivselt vasikate kasvule ja tervisele. Vasikate jootmiseks peab kasutama ikka kraanivett, eriti elu esimestel nädalatel, sest see paneb aluse hilisematele kasvufaasidele.

Vasika joogivee päevane norm on 10% kehamassist. Vesi on tähtis komponent vasika füsioloogilistes protsessides ja seega tähtis söödakomponent. Lihased ja aju koosnevad 75% ulatuses veest, veri 85%, kopsud 90% ja luud 24%. Vasikas saab suure osa veest piimast, kuid see pole piisav veevajaduse rahuldamiseks. Seepärast on vaja 3. elupäevast pakkuda vabalt värsket joogivett päevaportsjonite viisi nii, et saaks vee tarbimist jälgida.

Foto 2. Esmapoegimisevanus mõjutab elueatoodangut (Veepro News)

Söödaefektiivsuse mõõtmine infrapunakiirte abil. Piimakarja kampuse katsefarmis alustati katsega, kus hinnatakse lehmade söödaefektiivsust infrapunakiirtega, mille kaameraga filmitakse lehma lüpsiajal. Fikseeritakse söömus ja piimatoodang ning lõpuks kombineeritakse need. Teadlased lisavad veel infrapunaanalüüsi andmed, mis on enam seotud söödaefektiivsusega.

CRV on lülitanud söödaefektiivsuse aretusprogrammi, milleks info saadakse vastavate söödakünade kaudu.

Need söödakünad on kallid ja tootmisfarmid pole neist huvitatud. Infrapunatehnoloogiat saab tulevikus kasutada söödaefektiivsuse hindamisel suures mahus. Praegu kasutatakse neid kaameraid piimalehmade haiguste algusjärgus diagnoosimisel ja lihaste söödaefektiivsuse hindamisel. Infrapunakiirgus pole nähtav, kuid kõik kehad, mis on kiirguse piirkonnas, soojenevad. Kaamera mõõdab radiatsiooni ja teeb sellest pildi. Sel teel mõõdetakse lehma kehasisest temperatuuri.

Enam külvipinda oa ja lupiini all. Kokku on valgusöötade all Hollandis 9100 ha, mis on 0,5% teraviljade pinnast. See ei puuduta ainult söödakultuure, vaid ka haljassvæetisi ja inimtoiduks mõeldud põllukultuure.

Peaaegu 7500 ha on lutserni all, mis ongi tähtsaim proteiinisööt Hollandis. Sellest 11% on mahepõllundus. Kuigi kasvatavate farmide arv kasvas 55-lt 1165-le, vähenes kogu pindala 1% võrra.

Põldoa kasvupind suurenes 2020. a 143 ha-lt 1092 ha-le ja mittekibeda lupiini kasvupind 58 hektarilt 100 hektarile. Paraku Euroopas proteiinisöötade kasvupind kahaneb, vaatamata eesmärgile, et vähem sõltuda proteiinisöötade impordist väljastpoolt Euroopat.

Foto 3. Lutsern on tähtsaim valgusööt Hollandis (Veepro News)

Refereeris Olev Saveli
Veepro news March 2021
<https://us2.campaign-archive.com/?u=f3da94632394637ef4321315d&id=be8ddeec2c>

ZUIVELNL (HOLLAND) avaldas oma infolehe. Hollandis on 15 700 piimafarmi, kus peetakse 1,6 mln piimalehma, keskmiselt 100 lehma farmis. Farmide kogutoodang oli 4,8 mld eurot. Nendes ettevõtetes saadakse 62% soojusest piimast ja selle energiast, 31% päikesepaneelidest. Karjatatakse 84% lehmast ja 2019. aastal kasutati 48% vähem antibiootikume kui 10 aastat varem.

Piima kogutoodangu 14 mln tonnist töödeldakse juustuks 55% ja 14% piimapulbriks. Meiereid on 52 piimatööstuses. Piimatoodetest jääb Hollandisse 35%, väljapoole EL läheb 25%, eelistatult Hiinasse, Lõuna-Koreasse ja Jaapanisse, ning 40% EL, suuremad ostjad on Saksamaa, Belgia ja Prantsusmaa.

Geneetiline edu on kahekordistunud viimase 10 aasta jooksul CRV kooperatiivi andmeil. Analüüsi 20 aasta geneetilist trendi NVI alusel. Kui 2007. a alates sündinute NVI oli konstantne 10 punkti aasta kohta, siis nüüd on see kahekordistunud (20 punkti). Praktikas tähendab see, et genoomhinnang on usaldusväärne ja annab täpse hinnangu pulli aretusväärtusele. Seetõttu võetakse noori genoompulle meeeldi aretusprogrammi ning mitte üksnes neid, vaid ka nende isasid, võttes nende tütreid noorena pulliemadeks.

Seemendada hiljem ja saada suuremat elueatoodangut. Sellel seisukohal on sakslanna Anke Römer Dummerstorfi loomakasvatusteadlase (Mecklenburg-Vorpommern), kes väitis seda rahvusvahelisel vebinaril „Truu söötmine jätkusuutlikuks piimatootmiseks: „Nii on noored lehmad vastupidavamad, kui neid seemendada pärast 200-päevast taastumisperioodi probleemideta.“

Viie aasta jooksul kolm või viis poegimist? Anke Römeri andmeil toodavad lehmad, kes poegivad viis korda viie aasta jooksul, 53 757 kg piima, aga kolm korda poeginud 55 264 kg. Esimeste lehmade keskmine päevalüps on 20 kg, teises grupis 21 kg. „Keskmine päevalüps on tegelikult sagedamini poeginud lehmadel suurem, aga kinnispäevi on enam, mistõttu on toodanguta päevi rohkem. Kokkuvõttes on veterinaarikulud väiksemad harve mini poeginud lehmadel, sest kulud on suuremad laktatsiooni esimesel 30 päeval.“

Eesmärk on 20 kg piima päevas. Saksamaal on keskmine päevalüps 14 kg. Selleks peavad farmerid vaatama üle oma karja praakimise/uuendamise taktika. Noortele lehmadele peaks andma võimaluse saada vanaks, aga praegu praagitakse lehma liiga noorelt peale tulevate noorlehmade tõttu.

29% praagitakse 1. laktatsioonil, veerand neist 30 päeva jooksul. 20% tippkarjadest praagivad noorlehma harve mini, kuid noorlehmade osatähtsus oli ikkagi 23%. Praagitute hulgas oli 32% neli või rohkem kordi poeginud lehma, kõikides karjades oli näitaja 26%.

Euroopa Komisjon soovib 25% põllumajanduslikust maast anda mahetootmisele. Projektis „Laudast lauale“ on EL viidanud, et USA põllumajandusministerium on ette näinud põllumajandustoodangu vähendamist 7–12%. EL näeb oma projektis ette vähendada väetiste kasutamist 20% ja pestitsiidide kasutamist 50%. Samuti püütakse vähendada antibiootikumide kasutamist kaks korda ja põllumajanduslikust maast 25% viia mahetootmisse. Samuti tehakse ettepanek, et 10% põllumajanduslikust maast sisaldaks rikkalikke maastikuelemente ja 30% Euroopa maismaast moodustaksid looduskaitsealad. Need eesmärgid nõrgendavad põllumajandustootjate konkurentsivõimet ja tõstavad toiduainete hindu 9%.

Hollandi statistika keskbüroo andmeil müüb toodangut otse tarbijale ligikaudu 53 000 põllumajandusfarmist 13,6%. See näitaja on suurenenud 4% võrra. Ettevõtteid ei müü ainult kauplusest, vaid ka otse toitlustusettevõtetele ja jaekaubandusele. Otsemüügi osatähtsus moodustab ligi 30% kogukäibest.

Suurim elueatoodang saadi esmapoegimisel 22 või 23 kuu vanuselt, kui analüüsi 2010. aasta 35 000 esmapoegija andmeid. See Saksa uuring kinnitas, et 28 kuu vanuselt poeginutel oli suurem 1. laktatsiooni toodang. Samuti 21-kuuselt või nooremalt poeginud lehmadel oli väiksem elueatoodang. Hollandis poegivad lehmikud keskmiselt 26 kuu vanuselt. Nooremalt poeginud lehmad annavad varem piima ja elueatoodang on suurem.

Refereeris Olev Saveli

Holsteini pullide kasutamine

Tanel-Taavi Bulitko

ETKÜ juhatuses esimees

2020. aastal kasutati seemenduspullidena eesti holsteini tõu aretuses kokku 505 pulli, kellelt varutud aretusmaterjaliga tehti kokku 188 017 seemendust. Keskmisena pulli kohta 372 seemendust, mis ei ole just ülemäära suur number arvestamaks et karja ühtlikuks kujundamiseks on vaja usaldada ja kasutada suuremal hulgal pulle, kes ühe või teise populatsiooniga sobitaksid. Samas näeme tipppullide nimekirjast mitmeid pulle, keda meie piimafarmerid on kasutanud enam.

Eelmisel aastal kõige enam kasutatud holsteini seemenduspullid olid Shotri (6427), Bosse (5976), Basudan (5656), Reiser (4924) ja Benzer (3535). Ainuüksi nende viie pulliga tehti mullu üle 14% holsteini tõu seemendustest. Neist esimesed neli on juba hinnatud pullid, kes Eestisse osteti genoompullidena, kuid saanud praeguseks juba tütarde järgi hinnatud. Benzer, aga veel genoomtestitud noorpulli, keda farmerid on kindlalt usaldanud.

Kokku kasutati 422 hinnatud pulli ja 83 genoomtestitud pulli. Hinnatud pullidega tehti kokku 157 258 seemendust, mis on kõikidest seemendustest kokku 83,6%. Ana-

lüüs on tehtud 2021. aasta aprilli hindamise põhjal, mis tähendab, et seemenduse olid paljud praegu juba hinnatud pullid siiski veel genoompulli staatuses.

2021. aasta esimese nelja kuuga on holsteinide aretuses kasutatud 357 erinevat pulli, kellelt varutud aretusmaterjaliga on tehtud 70 160 seemendust. 291 hinnatud pulli spermaga oli kokku tehtud ligi 60 000 seemendust, mis

Foto 1. Farmerite populaarne Shotna naudib juhatuses esimehe pai (ETKÜ)

Tabel. Populaarsemate aretuspullide põlvnemine

Pulli nimi	TR nr	Isa	Emaisa
Carly ET	8090	Hurtgenelea Richard Charl ET	Mr Mogul Denver 1426 ET
Pursuit ET	8091	Pine-Tree-I Pursuit	DG Charley ET
Postar ET	8092	Pine-Tree-I Pursuit	Westcoast Guarantee
Hotjoby ET	8093	Peak AltaHotjob ET	S S I Eraser P Espresso ET
Monte ET	8094	Progenesis Topnotch	De Su Ferdinand 12489 ET
Campus ET	8095	Progenesis Topnotch	Progenesis Granite
Redrock ET	8096	Progenesis Redrock	Progenesis Fortune
Challe ET	8097	Sandy-Valley Challenger ET	Progenesis Fortune

on 85,5% kogu kasutuses olnud seemenduste arvust. Imporditud spermaga on 2021. aasta esimese viie kuuga tehtud 63,3% kogu seemenduste arvust. Populaarsemad pullid selle aasta alguskuude põhjal on olnud Reiser, Luca, Shotri, Subly ja Galant.

Erist märkimist väärrib pull Reiser ET EHF 7733, kelle ligi 5000 doosi spermaga on tehtud üle 7% seemenduste koguarvust. Reiser on 7-aastane USA päritolu genoompull Eestis, kes tänaseks järglaste järgi ka juba hinnatud. Tal on hindamises lüpsvaid tütreid juba ligi 600. Tema aretusväärtused on stabiilselt kõrged kõikide aretustunnuste osas (SPAV 123, SSAV 114, SGAV 120, STAV 117), eriti kõrged on ka poegimiskerguse (124) ja vasikate elulemuse (131) aretusväärtused. Lisaks suurepärase udara aretusväärtus (125) ning jäsemete aretusväärtus 119. Reiseri kasuks räägib ka tänapäevane piimanduse trend, kus soovitakse kuivaine rikkaima piima tootmist. Tema tütarde piima rasvasisalduse tõstmise 0,47 ja valgusisalduse 0,14 on olulisel määral meie keskmisest holsteini populatsioonist kõrgemad. Ligi 370 esimese laktatsiooni lõpetanud tütre piimatoodang on 9840 kg 4,07 %lise rasva- ja 3,42 %lise valgusisaldusega piima. Reiseri puhul on tegemist väga funktsionaalse pulliga, kes parandab erinevaid tunnuseid ühtlaselt kõrgete aretusväärtustega oma tütardele. Tema tütarde väga head udara omadused on eelduseks robotlõpsi kasutamiseks farmides.

Hinnatud pullidest on ka Galant ET EHF 7582 olnud mitmeid aastaid Eesti farmerite jaoks üks lemmikumaid. Galanti sugupuus on kombinatsioon USA (isa: De-Su Freddie Galaxy), Kanada (emaisa: Genervations Epic) ja

Saksamaa (ema: KNS Reality) aretusviljadest. Ka tema on väga hea kombinatsioon kõrgest piimatoodangust, udara tervisest ja sigivusest ning ühest parimast välimusest. Tütred on keskmisest suuremad, väga hea liikuvusega, tugevate jalgade ning absoluutselt heade udara omadustega. Sageli holsteini tõus probleemiks osutunud lühikesed nisad tütardele on tema puhul vastupidiselt palju pikemad, mis eeldatavalt on jällegi tugev argument robotfarmides kasutamiseks. Ka Galanti esimese laktatsiooni lõpetanud 397 tütre toodang on muljetavaldav, 9424 kg piima.

Lisaks on heameel, et mullu saime üle aastate Eestisse osta Kanadast, ühest maailma olulisemast holsteini populatsiooniga riigist, 7 genoompulli, kellelt on juba varutud mitmed tuhanded spermadoosid ja saame oma liikmetele pakkuda huvitava põlvnemise ning kõrge hinnanguga Kanada aretusmaterjali. Need pullid on valitud tänapäeva maailma holsteini populatsiooni kuulsatest isadest. Kõikidel neil pullidel on eeldus genoomhinnangu põhjal parandada oma tütardele hea udara tervis, kõrge piimatoodang, sealjuures USA tuntud aretushinne TPI (Type Production Index) on kõrgeim Pursuutil (2855) ja Hotjobyl (2813). Challe on genoomhinde põhjal parima sigivuse aretusväärtuse (120) näitajaga. Ülikõrge on ka tootliku kasutamist mõjutav genoomhinne Pursuutil (166) ja Challel (159).

Loodan, et ka genoompullide kõrged aretusväärtuse näitajad suunavad meie aretajaid rohkem ja julgemini kasutama uusi pulle ning seeläbi oma karjas geneetilist taset tõstma.

Kena suve, tervist ja toremaid üritusi!

Autoriõigus kuulub Eesti Tõuloomakasvatuse Liidule, varalised õigused kuuluvad materjali tellijale. Materjal valmis Maaluministeriumi ning Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti (PRIA) tellimisel. Kõik autoriõigused on kaitstud.

Toimetus

Kolleegium: Tanel Bulitko, Käde Kalamees, Külli Vikat, Krista Sepp, Peep Piirsalu, Olev Saveli (peatoimetaja) ja Eha Lokk (toimetaja)
Keeleline korrektuur: Silvi Seesmaa
Küljendus: Silja Tänavots

Address: Fr. R. Kreutzwaldi 46, 51006 Tartu, tel 731 3455

Internet: <http://www.etll.ee/>

Ajakiri ilmub 4 korda aastas:

märtsis, juunis, septembris ja detsembris.

Trükk: OÜ Paar

ETKÜ Kehtna seemendusjaam

On tulpide aeg

Seemenduspullide lauda sisevaade

Galant (Saksamaa) – tütarde välimiku liider

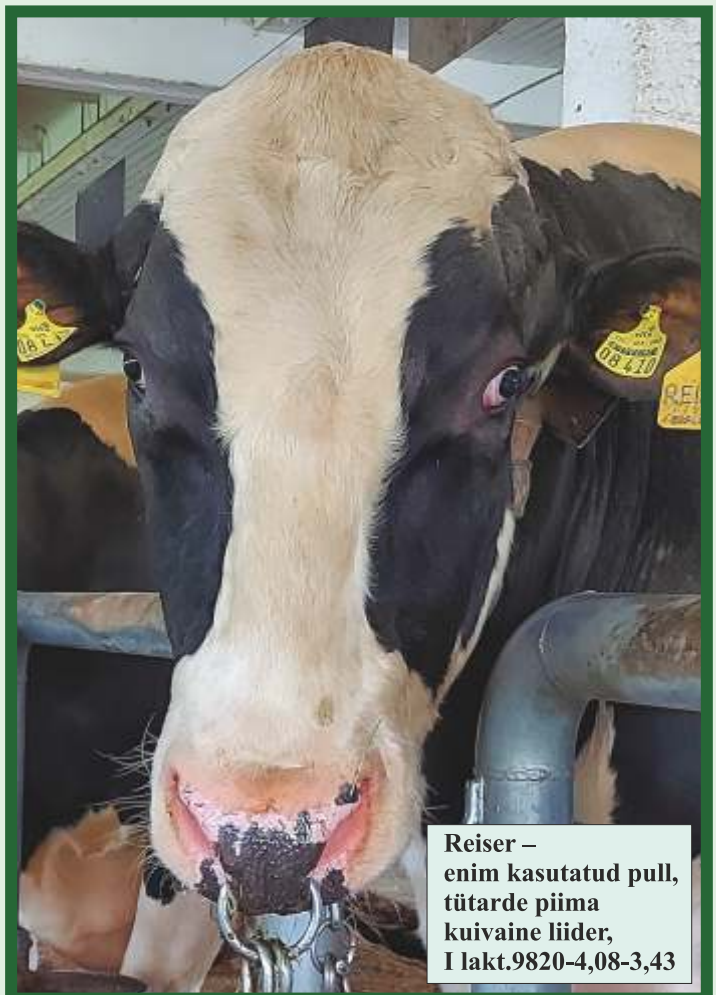
Genoompull Challe (Kanada)

Genoompull Pursuit (Kanada)

Genoompull Hotjoby (Kanada)

Reiser –
enim kasutatud pull,
tütarde piima
kuivaine liider,
I lakt.9820-4,08-3,43

On kevad ja tallede sündimise aeg

Eesti valgepealised lambad

Eesti tumedapealised esirinnas

Fotod: R. Mirka

Eesti Hobusekasvatajate Selts on tegus

Pronton 13 927 T (TA);
om A. Kallaste

Alderman 12 863 T (TA);
F. Mäe

Hindajad ja esitlejad 1. mail Toris

Ants E vabahüppel

Albert 13 935 T (TA) vabahüppel

Pägimor 13 935 T (TA); E. Ader